

אונקלוס

דברים מז ראה

סו 131

יִרְאֶה כָּל־זָכוֹר אֶת־פְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג
הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשְּׁבָעוֹת וּבְחַג
הַסִּכּוֹת וְלֹא יִרְאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה
רִיקָם: " אִישׁ כְּמַתְנֵת יָדוֹ כְּבִרְכַּת
יְהוָה אֱלֹהֵיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ: ס ס ס

קדם יי אלהיך באתרא די
יתרעי בחגא דפטיירא
ובחגא דשבועיא ובחגא
דסיכא וליא יתחוי קדם
יי ריקנון: יי גבר כמתנת
ידה כברכתא דיי אלהיך
די יתב לך: ס ס ס

קכ"ו. פליאה סימן. ומפטיירין עניה סערה כישעיה סימן כ"ז:

אבן עזרא

יום טוב האחרון לשמחה (נ) ל: (טז) ולא מז ולא ראה. והו' מפת נדבת ידך (נד):
יראה את פני ה' ריקם. אלא הכה את פני ה'. פירשתי (נה):

עולות ראייה ושלמי חגיגה: (יז) איש כמתנת ידו. נני שיש לו חוכלין הרבה
וגכס' מרובים יביא עולות מרובות ושלמים מרובים לא):

חסלת פרישת ראה

יהל אור

לא תהיה כ"א שמח, ויו"ת ותהוון דרס מדיין
באללחותא: (נד) דעתו כי טעם
זה הפ', והפסוק הכה אחריו איש כמתנת
ידו, הוא באור מלת "מסת" מה שאמר למעלה בחג
שבועות (פסוק י): (נה) כשמות יטי' (נד) ועיין
ביאורי כס:

מנחת יהודה

י"ב א', ר"ס י"ג א', מדרש אגדה: ל) ספרי,
פסמים ע"א א', סוכה מ"ח א': לא) ספרי, חגיגה מ'
(נב) בלומר ביהדות אך שמח, לכללו עם שבעת הימים
שלפניו, דאך דהכא להלק אתא לרבות ליל יום טוב
האחרון שיש שמחה לפניו (חזקוני):

מקורי רש"י

אונקלוס

דברים מז שופטים

יח שֹׁפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן־לָךְ בְּכָל־
שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן

יח דיגין ופרעגין תמני לך
בכל קרויך די יי אלהיך
יתב לך לשבטיך וידונון

אבן עזרא

יח אע"פ שכל מצוה ומצוה עומדת בפני
עצמה יש כדמות דרש להדבק הפרשיות:
יטעם שפטים. אע"פ שאתה חייב ללכת שלשה
פעמים למקום הכהנים משרתי המקדש וישם
תשאל מההקים והמשפטים לא יספיק לך עד
שיהיו לך שופטים בכל שעריך (א) ושוטרים
הם המושלים מגזרת "שיטת מושל" (משלי ו
ז) וכן "משטרו בארץ" (איוב י"ח לג) (ב), והטעם כי השופט ישיט והשוטרה יכריח

יהל אור

(א) הח' ז"ל יפרש טעם הסמיכות שופטים, לפ' הקודמת שלש פעמים בשנה: (ב) כמו ממעלתו:

מקורי רש"י

(א) עיין סנהד' ט"ז ב' וברש"י כס, ועיין מנחומא ח' ב', מנחומא ב' ג', יענין דכ"ר פ"ס ה' פס"ז ילקוט תתק"ז:
בנהר' 3 9

דברים מז שופטים

אונקלוס

יְתַעֲמָא דִּין דְּקָשׁוּט:
יֵשׁ לָא תַצְלִי דִּין לָא
תִּשְׁתַּמוּד עַ אֲפִין וְלָא
תִּקְבֵּל שְׁחָדָא אֲרִי שְׁחָדָא
מֵעוֹר עֵינֵי חֲפִי מִין
וּמִקְבָּל פִּתְגָמִין תִּרְיָצִין:
כִּקְשָׁטָא קְשָׁטָא תְּהִי
בְּדִיָּה בְּדִיָּה דִּתִּיחִי וְתִירֵת
יְתַאֲרָעָא דִּי אֲלֶהָךְ יִהְיֶה

לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוֹ אֶת־הָעָם
מִשְׁפַּט־צֶדֶק: יֵשׁ לֹא־תִטָּה מִשְׁפַּט
לֹא תִכִּיר פָּנִים וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד
כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֹר עֵינֵי חֲכָמִים וַיִּסְקֶךָ
דְּבָרֵי צְדִיקִים: כִּצְדָק צֶדֶק תִּרְדָּף
לְמַעַן תִּתְּחִיה וִירֵשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: ס

רש"י

אבן עזרא

ועיר (ב): לשבטיך. מוסב על חתן לך.
שופטים ושופטים. חתן לך לשבטיך בכל שערך.
אשר ה' אלהיך נותן לך: לשבטיך. מלמד
שמושיצין דיינין לכל שבט ושבט ובכל עיר
ועיר (א) (ג): ושפטו את העם וגו'. מנה
דיינין מומחים ולדיקים לשפוט לך (ב) (ד):
(יט) לא תמה משפט. כמשמעו: לא
תכיר פנים. אף בשעת הטענות אזהרה
לדיין שלא יהא כך לזה וקשה לזה אחד
עומד ואחד יושב לפי שכשרואה שהדיין
מכבד את חבירו מסתמין טענותיו (ה):
ולא תקח שחד. אפילו לשפוט לך (ו):
כי השחד יעוור. משקבל שחד ממנו אי
אפשר שלא יטה את לבו אללו להפך בזכותו (ג) (ז): דברי צדיקים. דברים
המלודקים משפטי אמת (ד): (כ) צדק צדק תרדף. הלך אחר בית דין יפה (ח): למען
תחיה וירשת. כדאי הוא מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על
יהל אור

המעוות (ג) [א]: בכל שערך. וכן מצאנו
שעשה יהושפט (ד): לשבטיך. בכל שער
שבט ושבט (ה): ושפטו את העם. שב אל
השופטים (ו): יֵשׁ לֹא תִטָּה משפט. עם כל
אחד מהשופטים ידבר (ז): תכיר. פירשתיו
בפסוק לא תכיר פנים במשפט (לעיל א יז):
כ צדק צדק. עם בעלי הריב ידבר, ושעם
שני פעמים לדבר צדק שירווח בו או יפסיד (ח),
או פעם אחר פעם כל ימי היותך (ט), או
לחזוק (י): למען תחיה. עם הבאים אל
הארץ ידבר: וירשת. עם בניהם ידבר והשעם
שתעמוד לך זו הירושה (יא), והדבר שיהיה
השופט לדקדק הוא על עבודה זרה המפורסמת
בתחלה (יב), כמו לא תטע לך אשרה, כי
כן משפט עבודה זרה, אחר אחת בתוך
אפשר שלא יטה את לבו אללו להפך בזכותו (ג) (ז): דברי צדיקים. דברים
המלודקים משפטי אמת (ד): (כ) צדק צדק תרדף. הלך אחר בית דין יפה (ח): למען
תחיה וירשת. כדאי הוא מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על
יהל אור

קרני אור

(ג) השופטים יפסקו הדין, והשופט הוא ג"כ מושג
להכריח מי שיעוות, והם סמוכים אל השופטים:
(ד) צדק (יט) (כ), ויעמד שפטים בארץ בכל ערי
יהודה: (ה) וכן דעת הרמב"ן שלכל שבט ושבט היה
ב"ד מיוחד: (ו) ולא אל השופטים, כי השופטים לא
ישפטו, אלא מכריחים: (ז) והוא אזהרה לדיין:
(ח) הן לרוח והן להפסד, מהויב לדבר רק האמת בצדק: (ט) פ"י כל ימי היותך בעולם, והוא כל ימי
חיו: (י) והכפל הוא לחזוק: (יא) ושלא יקוה ממך: (יב) והע"ז הזאת היתה מפורסמת לעובדיה,
מקורי רש"י

[א] ולדעת הרמב"ם והעורר הם בעלי מקל ורצועה
העומדים על הדיינים, וכן חז"ל (תנחומא ח'
ב תנחומא ב ג) שניהם צריכין זה לזה. אם אין שופט אין
שופט, אם אין שופט אין שופט, אלמלא חימתו של יואב
לא היה יכול דוד ע"ה לעשות הדיינין, ועיין ביאור שד"ל
שכתב אין ספק כי השופטים אינם שלוחי ב"ד הרודים
(ח) הן לרוח והן להפסד, מהויב לדבר רק האמת בצדק: (ט) פ"י כל ימי היותך בעולם, והוא כל ימי
חיו: (י) והכפל הוא לחזוק: (יא) ושלא יקוה ממך: (יב) והע"ז הזאת היתה מפורסמת לעובדיה,
מקורי רש"י

מנחת יהודה

(ב) סנהל' שם: (ג) סנהל' שם, מדרש אגדה פס"ז ועיין
תנחומא ח' ו' תנחומא ב' ה': (ד) ספרי מדרש אגדה:
(ה) שבעות ל' ח' מוספתא סנהל' פ"ז: (ו) ספרי:
(ז) מכלתא פ' משפטים כתובות ק"ה ח' תנחומא ח' ט'
תנחומא ב' ז' מדרש אגדה: (ח) ספרי תנחומא ח' ט'
תנחומא ב' ט' סנהל' ל"ב ח', פס"ז, מדרש אגדה:
ולפ"ז מלת "צדיקים" תאר למלת "דברי" וכן
ת"א

(א) לפ"ז יחברו מן כל שערך, כאילו אמר לשבטיך ובכל
שערך (תרא"ם) וע"ד המשם שיעור הכתוב, שופטים
ושופטים התן לך לשבטיך בכל שערך, יאמר שיתנו
שופטים לשבטיהם והם ישפטו בכל שעריהם, שופט
השבט ישפוט בכל שעריו (רמב"ן: ב) והוא ציווי
לישראל שימנו דיינים שיורעו לשפוט צדק שיהיו
מומחים וצדיקים: (ג) כי השוחר יעשה שהנותן והמקבל
נעשו אחד, והוא שחד, שהוא אחד, ושוב אינו רואה לו

אונקלוס

דברים מז יז שופטים

סז 133

כא לא־תטע לך־אֶשְׁרָה כָּל־עֵץ
אֶצֶל מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה־לָּךְ : כב וְלֹא־תָקִים לָךְ
מִצְבֵּה אֲשֶׁר שָׁנָא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ : ס
יז אֶל־תִּזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר
וְשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם כָּל דָּבָר
רַע כִּי תֹעֲבֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא :

קד: כא לא תצוב קד
אשרת כל איץן בסטר
מדבחה דיי אלהיך די
תעבד קד: כב ולא תקים
קד קמאדי סני יי אלהיך:
לא תכוס קדם יי אלהיך
תור ואמר די יהי בה
מומא כל מדעם ביש ארי
מרחק קדם יי אלהיך הוא:

רש"י

אבן עזרא

(ישעי' סז יז) (יג) [ב]: כב וְלֹא תָקִים לָךְ
מִצְבֵּה. לע"ז והעד אשר שנא (יד), רק
מצבה שלא לע"ז איננה אסורה, והעד הנאמן
בפרשת וישלח יעקב (עו): א לא תזבח לה'
אלהיך. הנה כאשר הזכיר האשרה והמצבה
הזכיר כי גם הוא אסור לזבח לשם כל בעל
מום (א): כל דבר רע. פירוש מום: כי
תועבת. בטעם, הקריבהו נא לסחתך (מלאכי
א ח) (ג), ויש עונש לזובחו, ואין עונש
לאשר איננו זובח כלל (ג), חוץ מהחיוב (ד):

אדמתן ט): (כא) לא תטע לך אשרה.
לחייבו עליה משעת נטיעתה ה' ואפילו לא
עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה י':
לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח
ה' אלהיך. אזהרה לנוטע אילן ולזונה
בית זהר הבית וי): (כב) ולא תקים
לך מצבה. מלכת אבן אחת להקריב עליה
אפילו לשמים וי): (ב): אשר שנא. מזבח
אבנים ומזבח אדמה לזה לעשות ואת זו ח

שנא כי חק היתה לכנענים ואע"פ שהיתה אהובה לו צימי האבות עכשיו שנאה מאחר
שעשאוהו אלו חק לעבודת כוכבים יג): (א) לא תזבח וגו' כל דבר רע. אזהרה
למפגל בקדשים ע"י דבור רע א) ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשמיטת קדשים ב):

יהל אור

קרני אור

במקל והבית ראוי, כי במצרים קדושים במקל היו נקראים
נוגשים לא שוטרים, ועיין באם למקרא שכתב ולדעתי שגם
ברואה, כי נוגשי מצרים היו מצריים לא עבריים,
והעברים הממונים על העם היו נקראים בלחם שוטרים
עיי"ש, ולדעת רמ"ל (פתרון המלות) יסו השוטרים
הכותבים פסק דין כי כן טעם מלת שטר בערבי ענין כתיבה
הוא, וכן הרגילו בו סו"ל, שטר מוב, שטר צואה:
[ב] פשטיה דקרא לפי שדרכן לעשות כן למזבח הבצל
כדלשכחן גבי ג'דען שנתן מונם הנעל והאשרה אשר עליו
כרת, ועוד שכשיקריבו על המזבח יהי נראה שלשם האשרה
יהיו מקריבין (דעת וקנים) ועיין אס למקור מה שכתוב
לכאר מעניני האלים ואשרה, ומהנטיעות שנטעו לשמן:

ע"כ הזכיר עליה בתחלה: (יג) ופי' שם הח' ז"ל,
אחר אחת, אחר אשרה אחת, וטעם בתוך, שהיו
סוככים את האשרה מפה ומפה, והנה הוא בתוך:
(יד) ופי' לא תקים לך מצבה אשר שנא, כי יש מצבה
שהותרה הקמתה: (עו) בכראשית (לה יד), שהריב
יעקב מצבה:

(א) ובמו שיפרש: (ב) ופי' שר ושליט, כמו פחת
יהודה (חגי א א) ויפייס שם הכתוב,
הירצך או הישא פניך: (ג) כמש"כ וכי תהדל לגדור
לא יהיה כך חטא (למטה כג כג): (ד) כמו עולות
ראיה, ושאר קרבות החיוב:

מקורי רש"י

מנחת יהודה

ח"א פתגמין תריצין, וב"ה מכילתא (משפטים)
ויסלף דברי צדיקים, משנה דברים הסודקים שנאמרו
מסיני: (ס) ואשרה של כל עץ שיהיה, כן היה חק
האמוריים להאחיל סבך עץ על מזבח, ועל אליליהם,
והיו עובדין גם להאשרה (רל"ש) ולפי שהאשרות היו
מסין אילן מיוחד, לכן תוסיפה חתורה לאמר כל עץ מאיזה מין שיהיה, בין אילן מאכל בין אילן סרק:
(ו) פי' שלא תטע נפקא לן ג'דען עץ נפקא לן בונה בית, כלומר מכל עץ אפילו תלוש ולבסוף חברו
(הזקני) ועיין הכוה"ק מה שהעיר ע"ז: (ז) מצבה אבן אחת, מזבח שלשה אבנים: (ח) פי' מצבת אבן אחת: (א) פי'
שסתפגל ע"י דבור רע שדובר בשעת שחיפה, וה"ה לכחשב בשעת שחיפה לאכלו חוץ לזבנו וחוץ למקומו:
עיין

(ט) ספרי, ועיין דב"ר פ"ט ו': (י) ספרי, פס"ז: (יא) ספרי,
ילקוט מתק"ז: (יב) ספרי, פס"ז, מדרש אגדה: (יג) עיין
ספרי, ועיין תוס' ע"ז י"א ח' ר"ס, ואי מוקס: (א) עיין
ספרי: (ב) ובמים ל"ו ב':

מסין אילן מיוחד, לכן תוסיפה חתורה לאמר כל עץ מאיזה מין שיהיה, בין אילן מאכל בין אילן סרק:
(ו) פי' שלא תטע נפקא לן ג'דען עץ נפקא לן בונה בית, כלומר מכל עץ אפילו תלוש ולבסוף חברו
(הזקני) ועיין הכוה"ק מה שהעיר ע"ז: (ז) מצבה אבן אחת, מזבח שלשה אבנים: (ח) פי' מצבת אבן אחת: (א) פי'
שסתפגל ע"י דבור רע שדובר בשעת שחיפה, וה"ה לכחשב בשעת שחיפה לאכלו חוץ לזבנו וחוץ למקומו:
עיין

ס ב כִּי־יִמָּצֵא בְּקֶרֶבְךָ בְּאֶחָד
שְׁעָרֶיךָ אִישׁ־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נִתְּנָה
אִישׁ אִו־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר
בְּרִיתוֹ : וַיִּלָּךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וּלְשִׁמְשׁוֹ אוֹ
לְיָרֵחַ אוֹ לְכָל־צָבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר
לֹא־צִוִּיתִי : וְהִגִּד־לְךָ וְשָׁמַעַתָּ
וְדָרַשְׁתָּ הַיָּטֵב וְהִנֵּה אִמָּתְךָ נָכוֹן
הַדָּבָר נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת
בְּיִשְׂרָאֵל : וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ
הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר
הַרְעָה הַזֶּה אֶרֶץ־שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה

ב ארי ישתבח פינך
בחדא מקרויך דיי אלהך
יהב לך גבר או אהתא
די יעבד ית דבי שקדם יי
אלהך למעבר על קימה
ג אול ופלח לטעות
עממא וסגיד להון
ולשמשא או לסיחרא או
לכל חילי שמיא די לא
פקדיתי : ויחיון לך
ותשמע ותתבע יאות
והא קשטא פון פתגמא
אתעבידת תועבתא
הדא בישראל : והפק
ית גברא ההוא או ית
אתתא ההיא די עבדו ית
פתגמא בישא הקין

רשי

אבן עזרא

ב כי ימצא בקרבך. ואחר שהזכיר האשרה
אצל המזבח שהיא בפרהסיא לכל, שב
להזהיר על היחיד על עבודה זרה [א] :
לעבור בריתו. הפך להעמידו (ה). דקדוק
וישתחו. בספר היסוד (ו) : ג אלהים אחרים.
פסילים מעשה בני אדם (ז) : ולשמש ולירח
ולצבא השמים. שהם מעשה אלהים : אשר
לא צויתי. לעבדם ואם הם מעשי (ח) [ב] :
ד ודרשת היטב. מאד מאד (ט), וכן, היטב
חרה לי (יונה ד ט) (י), והוא מעט רחוק מנורת טוב (יא) :

קרני אור

[א] הזכיר לשון בקרבך, וכן בסוף הפרשה ובצרת הרע
מקרבך, לפי שדרך עובדי עבירה לעשותה
בסתר (רב"ט) : [ב] וכן פי' רש"י ז"ל, תיקו בזה לכל
נטעה לפרש אשר לא צויתי להיות, כי הוא ב"ה יוצר הכל
כוח כוח עליהם ויצמדו יחד, ורבה יכרש אשר לא צויתי
חינו מוסב על ישראל, אלא לא צויתי לאי"ע לעבדם,
וע"ז כתב סכ"ק והדומה מנחם, ועיין ברע"ס, ובא"ס
עובדי עבירה לעשותה בסתר, ולכך נריכה היטב : (י)
מאוד : (יא) כי אין לומר טוב חרה לי, ומלת היטיב ענינו חזק הענין :

בנחת יהודה

ב בקורי רש"י
(ג) עיין קרני אור הערה ב' : (ג) וכן ת"א ויו"ע :
(ג) מגילה ט' ב' : ד) ספרי, כהונות מ"ב ב' :
פסוק

אונקלוס

דברים יז שופטים

סה 135

וּסְקַלְתֶּם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ : י עַל־פִּי
שְׁנַיִם עֵדִים א֥וֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמַת
הַמֵּת לֹא יוֹמַת עַל־פִּי עַד אֶחָד :
י יַד הָעֵדִים תְּהִיָּה־בּוֹ בְּרֵאשִׁיטָה
לְהַמִּיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בְּאַחֲרֵנָה
וּבְעֶרְתָּ הָרֶעַ מִקֶּרְבָּךְ : פ ח פִּי
יִפְלֵא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין־דָּם
לְדָם בֵּין־דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע
דְּבָרֵי רִיבָת בְּשַׁעֲרֶיךָ וְקָמַת וְעָלִיתָ

אבן עזרא

ה וּסְקַלְתֶּם בְּאֲבָנִים . זה או זאת (יב) , כמו ,
בא"ש ישרפו אותו ואתה (ויקרא כד) (יג) .
ובעבור שאמר והוגד לך בסתר וישמעת הדבר
בגלוי הוצרך לפרש אף על פי שהוגד לך
וישמעת לא יוסתו רק על פי שנים עדים :
ן או שלשה עדים , מקבלים עדות שנים על
דעת הגאון (יד) [ג] , והנה לא פורש בתורה
אם תקובל עדות השאר (טו) , והאשה , ועדות
אייב המת , ויש אומרים אם היו שני עדים
מבחישים שני עדים , השלישי יכריע לזכות
או לחובה (טז) , ויש אומרים שנים עדים
מהחכמים ושלשה מהאחרים (יז) וגם אנחנו
צריכים בעל כרחנו לדברי הקבלה (יח) : י יד
העדים . יד כל אחד מהעדים (יט) וכן , וימס
לבב העם (יהושע ז ה) (כ) , ורבים כן : ובערת . פירשתיו (כא) : ח כי יפלא ממך דבר . עם
השופט ידבר , בעבור היות עדות שנים להמית המת (כב) , וזה פי' בין דם דם נקי לדם

קרני אור

למקרא מה שביארו בזה : [ג] וע"ז כתב הרמב"ן , ואין
בכתוב קבלת עדות רק עדים , אבל כמורה לי שטעם
הגאון בדינו כי עדות דיני נפשות לא תקובל רק בפני
סנהדרין של עשרים ושלשה , אבל פשוטו של מקרא לאמר
שומת המת על פי שנים בדין כשחן שס יותר , או עפ"י
שלשה , אם ימצאון שם שלשה וכו' הדין לארבעה ומשה :

להפסוק שלפניו יד העדים , ויאמר הכתוב אם נעלם

בנחת יהודה

ה) פסוק ב' : ו) מכות ה' ב' מדרש אגדה פס"ז : ד) פי' אל שעריך האמור כאן : ה) פ' ב' , באחד שעריך :
ו) ובאמת מוקשה מאוד , שהרי בכל הספרים המדויקים
מצאנו הנוסחא , להרע בית דינך ולכן נלע"ד לומר שכונן למה שאמרו בש"ס (כתובות פ"ה ב') דבעיר שרובה נכרים
סוקלין אותו על פתח בי"ד , וכ"פ הרמב"ם (פס"ו מה' סנהדרין) ומה ג"כ ראייה שאונקלוס היה חי אחר התורבן
שירושלים היתה רובה נכרים , ועיי"ש בתים' ד"ה פתח בי"ד (או"ג) ועיי"ן הכיה"ק שהעיר ע"ז וכתב שאין זה מספיק :
ז) פי' שאם הוכחש אחד מהם , אין העדות מתקיימת בשנים הנותרים , אעפ"י שישנים הן ורבריהם פכוונין :
ח) הגדה בזה כי כל לשון הפלאת , בין אותן הכתובים באל"ף , ובין אותם הכתובים בה"א כמו והפלה ה' בין
בקנה ישראל (שמות ס' ד') והפליתי ביום ההוא (שם ח' י"ח) כולם אין בעיקר יסודם כי אם פל' ומטנ' נאצלים

לְהַרְעֵב־בֵּית דִּינְךָ וְגִבְרָא
אוֹ יֵת אֲתָתָא וְתִרְנַמְנוּן
בְּאֲבָנִיָּא וְיִמּוּתוּן : י עַל
מִימַר תְּרִין סְהָדִין או
תְּרִיָּא סְהָדִין יִתְקַטֵּל
דְּחִיב קְטוֹל לֹא יִתְקַטֵּל
עַל מִימַר סְהָדִיד חֲדָא : י יִדָּא
דְּסְהָדִיָּא תְּהִי בֵּה
בְּקִדְּמִיתָא לְמִקְטֵלָה
וְיִדָּא דְּכָל עָמָא
בְּבִתְרִיתָא וְתַפְלִי עֵבֶד
דְּבִישׁ מִבִּינָךְ : ח אֲרִי
יִתְכַסִּי מִנָּךְ פְּתִיגָמָא
לְדִינָא בֵּין דָּמָא לְדָמָא
בֵּין דִּינָא לְדִינָא וּבֵין

רש"י

שנדון בו נאמר שעריך למטה ד) ונאמר
שעריך למעלה ה) מה שעריך האמור
למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור
למטה שער שעבד בו ותרנומו לקרוך ו) :
(ו) שנים עדים או שלשה . אם מתקיים
עדות בשנים למה פרט לך בשלשה להקיש
שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף
שלשה עדות אחת ו) ואין נעשין זוממין עד
שיזמו כולם : ח) כי יפלא . כל הפלאה
לשון הצדלה ופרישה שהדבר נבדל ומכוסה
ממך ח) : בין דם לדם . בין דם טמא

לבב העם (יהושע ז ה) (כ) , ורבים כן : ובערת . פירשתיו (כא) : ח כי יפלא ממך דבר . עם
השופט ידבר , בעבור היות עדות שנים להמית המת (כב) , וזה פי' בין דם דם נקי לדם

יהל אור

(יב) פי' האיש או את האשה : (יג) ופי' הח' ו"ל שם ,
זאת או זאת : (יד) הוא רבינו סעדיה גאון , ודעתו
שנים עדים , או שלשה מקבלים עדות השנים : (טו) פי'
שאר בשר : (טז) ולזה יאמר הכתוב או שלשה :
(יז) שאינם חכמים : (יח) עיין רש"י מדרו"ל : (יט) כי
הי"ל ידי העדים : (כ) והי"ל לכות ל"ר : (כא) במד'
(כד כב) : (כב) הה' ו"ל יפרש טעם הסמיכות כי יפלא , להפסוק שלפניו יד העדים , ויאמר הכתוב אם נעלם

מקורי רש"י

ה) פסוק ב' : ו) מכות ה' ב' מדרש אגדה פס"ז : ד) פי' אל שעריך האמור כאן : ה) פ' ב' , באחד שעריך :
ו) ובאמת מוקשה מאוד , שהרי בכל הספרים המדויקים
מצאנו הנוסחא , להרע בית דינך ולכן נלע"ד לומר שכונן למה שאמרו בש"ס (כתובות פ"ה ב') דבעיר שרובה נכרים
סוקלין אותו על פתח בי"ד , וכ"פ הרמב"ם (פס"ו מה' סנהדרין) ומה ג"כ ראייה שאונקלוס היה חי אחר התורבן
שירושלים היתה רובה נכרים , ועיי"ש בתים' ד"ה פתח בי"ד (או"ג) ועיי"ן הכיה"ק שהעיר ע"ז וכתב שאין זה מספיק :
ז) פי' שאם הוכחש אחד מהם , אין העדות מתקיימת בשנים הנותרים , אעפ"י שישנים הן ורבריהם פכוונין :
ח) הגדה בזה כי כל לשון הפלאת , בין אותן הכתובים באל"ף , ובין אותם הכתובים בה"א כמו והפלה ה' בין
בקנה ישראל (שמות ס' ד') והפליתי ביום ההוא (שם ח' י"ח) כולם אין בעיקר יסודם כי אם פל' ומטנ' נאצלים

אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים
 הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה
 בַּיָּמִים הָהֵם וְדִרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ
 אֶת־דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: וַעֲשִׂיתָ עַל־פִּי
 הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ מִן־הַמָּקוֹם
 הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשִׁמְרָתָּ
 לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֹךְ: יָא עַל־פִּי
 הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יֹרֹךְ וְעַל־הַמִּשְׁפָּט
 אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוֹר

מִכְתָּשׁ סְגִירוֹ לְמִכְתָּשׁ
 סְגִירוֹ פְתִיגְמִי פְתִיגְמִי
 דִּינָא בְּקִרְוִיךָ וְתִקּוּם
 וְתִסָּק לְאַתְרָא דִּי יִתְרַעֵי
 יִי אֱלֹהֶיךָ בְּהִ: סוֹתִיתִי לְנוֹת
 פְּתִיגְמִי לְנוֹת וְלְנוֹת דִּינָא
 דִּי יִהְיֶי בִּיזְמִיָּא הָאֲנוּן
 וְתִתְּבַע וִיחֻוּן לָךְ יָת
 פְּתִיגְמִי דִּינָא: יוֹתְעָבֵד
 עַל־מִימַר פְּתִיגְמִי דִּי יִחֻוּן
 לָךְ מִן אֲתְרָא הַהוּא דִּי
 יִתְרַעֵי יִי וְתִטְרֵד לְמַעַבֵּד
 כְּכֹל דִּי לְפָנֶיךָ: יָא עַל
 מִימַר אֲוִרִיתָא דִּי יִלְפִיךָ
 וְעַל דִּינָא דִּי יִימְרוּן לָךְ
 תַּעֲבֵד לֹא תִסּוֹר מִן

רש"י

לדס טהור ז): בין דין לדין. בין דין זכאי
 לדין חייב: ובין נגע לנגע. בין נגע טמא
 לנגע טהור ט): דברי ריבות. סיהיו חכמי
 העיר חולקים בדבר זה מטמא וזה מטהר זה
 מחייב וזה מזה (י ח): וקמת ועלית.
 מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות (א ט):
 (ט) הכהנים הלויים. הכהנים שילאו משבט
 לוי (יב י): ואל השופט אשר יהיה
 בימים ההם. חפילו אינו כשאר שופטים
 שהיו לפניו לריק לשמוע לו אין לך אלא שופט שבימך (יא): (יא) ימין ושמאל.

יהל אור

[ד] וכן פי' הרשב"ם והרמב"ן לפי פשוטו בין רצימה לרצימה ממך הדין שכל לפניך להמית המת ע"י העדות של
 השנים: (כג) שלא ידע השופט להחליט איך היתה ההריגה הזאת, הם כשנגה ואם כזדון: (כד) שם פי' הח'
 ז"ל "היעלם" ופי' היפלה ויעלם מה' דבר: (כה) כחכמת ממון: (כו) הכחות והכלות, וכן מלינו נגע
 וקלון ימלא (משלי ו לג) ושם ידבר מנקמת הכעל אשר יכהו הכה ופלוט: (כו) פי' כל דברי ריבות אשר יהיו
 בשערך: (כה) צמד' (עז יב): (כט) שם שם ל"ג: (ל) כדעתו ו"ל כי כל משרת לשם לו לעכו"ם נקרא כהן כש"כ
 רק חדמת הכהנים (ברא' מז כב) וכן כהני הכמות (מ"א יג ב) לכן יאמר הכהנים הלויים הכהנים שהם מיהום
 שבט לוי: (לא) כמ"ס, וכחצ לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים (פ' יח): (לכ) בימים ההם:

בקורי רש"י

נאצלים פלא גם פלה, לכן הם שויים בעיקר פתרונו
 ונבדלים רק בצד מה, ולכן אונקלוס גם הוא לפעמים
 תרגם בלשון הבדלה ופרישה, ולפעמים בלשון כסוי,
 כדי ליישב הלשון על הענין (רו"ה) ואונקלוס תרגם
 כאן יתבס' לשון כסוי, פי' שנהבסה ממו הדיון לפי
 שהבריו חולקין עליו: ט) ובספרי בין דם לדם, בין דם נדה לדם ויבה, לדם יולדת, בין דין לדין, בין דיני
 סמונת לדיני נפשות, ודיני טבחות, בין נגע לנגע, בין נגעי אדם לנגעי בתים, לנגעי בגדים: י) ואינם יודעים
 על מי ראוי לסמוך: יא) ובספרי הגי', מלמד שא"י גבוה מכל הארצות וביהמ"ק גבוה מכל א"י ובזבחים
 ג"ר ב' סנהד' פ"ו א', קדושין ס"ס א', מלמד שביהמ"ק גבוה מכל א"י, וא"י גבוה מכל הארצות: יב) וכ"ת
 יוב"ע

מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יִגִּידוּ לָךְ יָמִין
 וְשִׁמְאֵל: יב וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
 בְּזֶדֶן לְבַלְתִּי שָׁמַע אֶל־הַכֹּהֵן
 הָעֹמֵד לְעֹרֶת שָׁם אֶת־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ
 הַהוּא וּבְעֶרְתָּ הָרֶעַ מִיִּשְׂרָאֵל:
 יג וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וִירְאוּ וְלֹא יִזְדֹּן
 עוֹד: ס שְׁנֵי יָדַי כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וִירְשֶׁתָּהּ
 וַיִּשְׁבָּתָהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי
 מֶלֶךְ כָּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי:
 טו שׁוֹם תַּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר
 יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם עָלֶיךָ מֶלֶךְ:
 לֹא תוֹכֵל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־אֲחִיךָ

פִּתְגָמָא דִּי יַחֲוִין לָךְ
 יְמִינָא וְשִׁמְאֵל: יב וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
 בְּזֶדֶן לְבַלְתִּי שָׁמַע בְּדִיל
 דְּלֹא לְקַבְּלָא מִן פִּתְגָמָא
 דְּקָאִם לְשִׁמְשָׁא תַּמְנִי קָדָם
 יי אֱלֹהֶיךָ אוֹ מִן דִּינָא
 וַיִּתְקַטֵּל גִּבְרָא הַהוּא
 וְתַפְרִי עֶבֶד דְּבִישׁ
 מִיִּשְׂרָאֵל: יג וְכָל עַמָּא
 יִשְׁמְעוּ וִידְחִלּוּ וְלֹא
 יִרְשִׁיעוּן עוֹד: יד אֲחֵי תַעֲוִל
 לְאַרְעָא דִּי אֱלֹהֶיךָ יְהִיב
 לָךְ וְתִירְתָהּ וְתִיתֵב בָּהּ
 וְתִימַר אֲמֵנִי עָלַי מֶלֶכָא
 כָּכָל עַמְמִיָּא דִּי בְּסַחְרֵנִי:
 טו מִנְּחָא תַּמְנִי עָלֶיךָ מֶלֶכָא
 דִּי יִתְרַעֵי יי אֱלֹהֶיךָ בָּהּ
 מִגּוֹ אֲחִיךָ תַּמְנִי עָלֶיךָ
 מֶלֶכָא לִית לָךְ רִשׁוֹ

אבן עזרא

רש"י

המופלא (לג): יב ומת האיש ההוא. בית דין
 יסיתוהו (לד), והטעם וכל ישראל ישמעו
 ויראו (לה), וכאשר הזכיר השופט (לו), באר
 המספחים שהוא חייב לשמרם (לז): טו שום
 תשים, רשות (לח), אשר יבחר על פי נביא
 אחיך שאיננו ממשפחת ישראל (מ), ולא אדומי אע"פ שכתוב בו אחיך (מא) ובעבור
 כי הסוסים בימים ההם היו מוציאים סמצרים והעד דברי שלמה, ותצא מרכבה סמצרים
 (ס"א י כט) (מב), והנה יצטרך למען הרבות סוסיו שיחטיא העם לשוב אל סצרים, וזה
 דבר ברור כי השם נאלם משם ובשובם יחללו השם ואוריה הנביא בסכנת הנפש ברח
 לשם (מג), גם ירמיהו בעל כרחו הלך לשם (מד):

אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל
 שמאל שהוא ימין (יב) וכ"ס שאומר לך על
 ימין ימין ועל שמאל שמאל (יג): (יג) וכל
 העם ישמעו. מכאן שממתינין לו עד הרגל
 או משפט האורים והטעם לא אשר תבחר אתה:
 לא תוכל. סדרך האמת (לט), לא
 אחיך שאיננו ממשפחת ישראל (מ), ולא אדומי אע"פ שכתוב בו אחיך (מא) ובעבור
 כי הסוסים בימים ההם היו מוציאים סמצרים והעד דברי שלמה, ותצא מרכבה סמצרים
 (ס"א י כט) (מב), והנה יצטרך למען הרבות סוסיו שיחטיא העם לשוב אל סצרים, וזה
 דבר ברור כי השם נאלם משם ובשובם יחללו השם ואוריה הנביא בסכנת הנפש ברח
 לשם (מג), גם ירמיהו בעל כרחו הלך לשם (מד):

יהל אור

לית לך רשו: (מ) הפי' מן אחיך לא אחיך ממש,
 רק נקרא אחיך מי שהוא ממשפחת ישראל: (מא) כס"כ,
 לא תתעב אדומי כי אחיך הוא (למטה כג ח):
 (מב) ועוד, ומונח הסוסים אשר לשלמה ממזרים (מ"א)
 י כט): (מג) ירמיה (כו כא): (מד) שם (מג) ה

(לג) פי' בדבר המופלא ומכוסה ממך: (לד) מיתתו
 יהיה פ"י צ"ד, ולא צדי שמים: (לה) פי' כדי שכל
 ישראל ישמעו ויראו: (לו) שהוא המלך: (לז) שהמלך
 היה לו חייב לשמרם: (לח) ואינו חובה: (לט) פי'
 מדרך האמת לא תוכל, ופי' איך רשאי, וכן ת"א,

מקורי רש"י

מנחת יהודה

יוב"ע, לוח כתבי דס"ב לז"י: (יג) עיין רד"א בהיתר
 הספק

(יב) עיין ספרי מדרש אגדה:

דברים יז שופטים

אונקלוס

הוא: מן רב־לא־ירבה־לוֹ סוֹסִים
וְלֹא־יֵשֵׁב אֶת־הָעָם מִצְרִימָה
לְמַעַן הִרְבּוֹת סוֹס וַיהוָה אָמַר לָכֶם
לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד:
וְלֹא יִרְבֶּה־לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוֹר
לָבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה־לוֹ
מְאֹד: יח וְהָיָה כִּשְׂבָתוֹ עַל כֶּסֶף

לְמִנְאָה עֲלֶיךָ גִּבּוֹר נֹכְרִי
דִּי לֹא אֲחִידָהּ הוּא: טו לְחֹדֶר
לֹא יִסְגִּי לָהּ סוֹסוֹן וְלֹא
יִתֵּב ית עֲמָא לְמִצְרִיִּם
בְּדִיל לְאַסְנָאָה לָהּ סוֹסוֹן
וַיֵּאמֶר לָכֵן לֹא תוֹסְפוּן
לְמַתּוּב בְּאַרְחָהּדָא עוֹד:
יז וְלֹא יִסְגִּי לָהּ נָשִׁין וְלֹא
יִטְעִי לָבָהּ וְכֶסֶף וְזָהָב
לֹא יִסְגִּי לָהּ לְחִדָּא: יח וְהָיָה
כִּשְׂבָתָהּ עַל כֶּסֶף

רש"י

אבן עזרא

וממיתין אותו ברגל יד (יג): (טו) לא ירבה
לו סוסים. אלא כדי מרכבתו שלא ישיב את
העם מלרימה יד) שהסוסים באים משם כמו
שנאמר בשלמה ותעל ותלך מרכבה ממלרים
בשש מאות כסף וכוס בחמשים ומאה טו):
(יז) ולא ירבה לו נשים. אלא י"ח טו)
שמלינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו
ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה יז):
וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. אלא
כדי ליטן לאכסניא טו) (ס"א לאכסניא טו) יח):
(יח) והיה כשבתו. אם עשה כן כדאי הוא

טו לא תוסיפון. סציה היתה, ולא נכתבה (מה),
ויש אומרים מטעם לא תוסיפו לראותם עוד עד
עולם (שמות יד יג) (מז), וזאת דרך אחרת (מז) [ה]:
יז ולא יסור לבבו. כי ילך אחרי תאוותו (מה):
וכסף וזהב לא ירבה לו. שלא יעניש את
ישראל (מע), והנה שלמה שנתן הכסף באבנים
בירושלים מרוב אהבתו לסמון (ג) התרעמו עליו
ישראל ואמרו אביך הכביר את עולנו (ס"א יב
י) (נא), ויש אומרים בעבור הבנינים התרעמו (נב),
ואין זה אמת כי הנרים בנו הבית כי בן
כתוב (נג), והנה אדונירם שהיה על המס (נד),
רנסוהו בסותו (נה): יח והיה כשבתו. בתחלת

שתחקיים מלכותו יט): את משנה התורה. שתי ספרי תורות אחת שהיא מוגת צבית

יהר אור

קרני אור

בין שוגג למוזל וכן תיב"ע: [ה] וגם ר"א כליו אמר ו, ז): (מה) פי' מה שאמר פה וה' אמר לכם, לא
ו"ל "אעפ"י שכן סגלס בו נראה שהוא ספור, בזה תוסיפון לשון בדרך הזה עוד היתה מלוא, שלא נכתבה
בהורה: (מז) פי' כי לא היתה מלוא, אלא הבעתה שהבטיחם משה שלא יוסיפו לראותם חלו הרודפים ואלא ייראו
מהם: (מז) אבל מה שכתוב כאן לא תוסיפו לשון בדרך הזה עוד, הוא מלוא: (מה) לפי שהאשה תפתה
אותו לסור מיראת השם: (מע) לקחת מהם מס הרבה, וכן פי' רש"י עה"פ, ויענש את הארץ (דה"ב לו ג)
ליטן מסים: (נ) ונקרא כסף מענין כוסף, וכן העושר נושג לאש כל מה שתרבה עליוס תרבה השלכות:
(נא) ושם נכתוב "אביך הקשה את כלנו" (מ"א יב ד) "ואביך הכביר את עולנו" הוא מה שחזרו הילדים
לדבר בפני רחבעם מאמר העם (שם שם י): (נב) שטורו לו לזנות, כמ"ס (מ"א ה כז): (נג) ויספר שלמה
כל האנשים הגרים אשר בארץ ישראל וגו' וימלאו מאה והמשים חלף ושלשת אלפים ושש מאות, ויעש מהם
שבעים חלף סבל ושמונים חלף חונכ בהר ושלשת אלפים ושש מאות מנחמים להעביר את העם (דה"ב כ, טו
יז): (נד) ונקרא ג"כ מדורס, והיה שר המסים בימי דוד (ש"ב כ כד) ואח"כ בימי שלמה, ושם נקרא
מדונירס (מ"א ד ו) ואח"כ בימי רחבעם שלא אותו שכמה לגבות המס: (נה) פי' זנות שלמה כששלח

מקורי רש"י

מנחת יהודה

יג) סנהד' פ"ט ח' ועיין רש"י שם ילקוט מתק"א:
יד) שם כ"א ב' ספרי מדרש אגדה פס"ו ילקוט מתק"א:
טו) מ"א י' כ"ט: טו) ספרי סנהד' כ"א ח' מדרש אגדה:
יז) ש"ב י"ב ח' ועיין ספרי סנהד' כ"א ח' מדרש אגדה
פס"ו: יח) ספרי, סנהד' כ"א ב': יט) ספרי:

הספק הששי מה שביאר בזה: יד) פי' שממתינים לו עד
ערב הרגל, או סמוך לו, שאין לוטר ברגל עצמו שהרי
אין עונשין ביו"ט, והוא וכל העם בזמן שהיו כל העם
(רע"ב) ואע"ג דבמסית גמי כתיב (לעיל י"ג י"ב) וכל
ישראל ישמעו, וכן בעדים ווסמים (למטה י"ט ב')
והנשארים ישמעו, וכן בנן סו"מ (למטה כ"א כ"א) וכל
ישראל ישמעו, ולא אומרים בהו שממתינים להם עד
שכירושלים כדתנן התם, לכן שייך לוטר בו הסתנה שברגל כל ישראל עולים לירושלים, אבל באינך שהורגים
אותם בב"ד שבעירם מה אהני אם ימתינו בהם עד הרגל, אסור כל ישראל יכואו בהנך מקומות לראות
מותתין שם (פשיכיל לדוד: טו) פי' לספק חיילותיו מה שצריך להם: טו) כ"ח (ספרי, סנהד' י"ח ב') וכ"ח
בערוך

אונקלוס

דברים יז יח שופטים

ע 139

מִמְלַכְתּוֹ וּלְכַתֵּב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה
הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר מִדִּפְנֵי
הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: יט וְהִיְתָה עִמּוֹ
וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיּוֹ לְמַעַן יִלְמַד
לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיו לְשֹׁמֵר
אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־
הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם: כ לְבִלְתִּי
רוֹם־לִבּוֹ מֵאֲחִיו וּלְבִלְתִּי סוֹר מִן־
הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן יֵאָרִיךְ
יָמָיו עַל־מִמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב
יִשְׂרָאֵל: ס שְׁלִישִׁי יח א לֹא־יִהְיֶה

מִמְלַכְתּוֹ וּלְכַתֵּב לָהּ ית
פְּתִישָׁן אֲרִיתָא הָדָא עַל
סֵפֶרָא מִן קֳדָם פְּהִנְיָא
לְוָאִי: יט וְהִיְתָה עִמָּה וְהִי
קָרִי בָהּ כָּל יוֹמֵי חַיֵּיהּ
בְּדִיל דִּיגַף לְמַדְחַל קֳדָם
יְיָ אֱלֹהֵהּ לְמַטָּר ית כָּל
פְּתִנְיָא אֲרִיתָא הָדָא וְיִת
קִימָא הָא לִין
לְמַעַבְדֵּהוּן: כ בְּדִיל דִּלְא
יְרִים לְבָהּ מֵאֲחֵיהּ וּבְדִיל
דִּלְא יִסְמִי מִן תְּפִקְדָּתָא
יִמִּינָא וּשְׂמֹאלָא בְּדִיל
דִּיזְרֶךְ יוֹמִין עַל מִלְכּוּתָהּ
הוּא וּבָנֵיהּ בְּגוֹ יִשְׂרָאֵל:
אָזָא יְהֵא לְכַהֲנִיָּא לְוָאִי
כָּל שְׁבֻטָא דְלָוִי חֻקָּא

אבן עזרא

רש"י

מלכותו: משנה. נסחה שנית (נו): יט והיתה
עמו. התורה (נו): וקרא בו. בספר (נח):
ליראה. הוא בעצמו (נט): לשמור את כל
דברי. כי הוא יתקן המעוותים בכחו (ס):
כ לבלתי רום לבבו. אם היה חפשי
מהמצוות (סא): ולבלתי סור. כי אם לא
ילמד לא ידע מה המצוה (סב), ושכרו למען
יֵאָרִיךְ יָמָיו: א לא יהיה לכהנים הלויים.
כאשר הזכיר משפטי המלך שהוא השופט,
הזכיר גם משפט הכהנים שהם מורי התורה,

גזיו ואחת שנכנסת ויולדת עמו יז (כ)
ואונקלוס תרגם פתשגן פתר משנה לשון
שגון ודבור יח: (יט) דברי התורה.
כמשמעו: (כ) ולבלתי סור מן המצוה.
אפילו מצוה קלה של נציא: למען יֵאָרִיךְ
יָמָיו. מכלל הן אחת שומע לאו וכן
מלינו בשאל שאלמר לו שמואל שבעת ימים
תוחיל עד צואי אליך להעלות עולות בא)
וכתיב ויחל שבעת ימים בב) ולא שמר

הבטחתו לשמור כל היום ולא הספיק להעלות העולה עד שצא שמואל וא"ל נסכלת כאשר
לא שמעת וגו' בג) ועתה ממלכתך לא תקום בד) הא למדה שצציל מצוה קלה של
נציא נענש: הוא ובניו. מגיד שאם צנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם בה):

יהל אור

ל"ו, ע"כ אמר בו שהוא ג"כ ל"ו: (נט) פי' שאיננו
פועל יולא אלא פועל עומד: (ס) פי' בכח הממשלה
שיש לו: (סא) פי' אם היה חפשי מהמלכות יכול להיות
שירוס לבבו: (סב) וזהו טעם הלזוי, והיתה עמו
וקרא בו:

מנחת יהודה

בערוך בערכו, ובנ' סנהד' כ"א ב' בשפיות אפפניא, ופי'
בל"י שכר אנשי הבלחמה: יח) וא"כ הפי' מן משנה כפול,
כמו להם בשנה (שמות פ"ו כ"ב) ובבעלי התוס' כתוב
שמעתי כי אותו ס"ת התלוי בורעו לא היה כתוב בו,
אותיות כנגד תרי"ג מצות קרוי ס"ת: יח) עיין גלג' מה
שביאר

אותו רחבעם לגבות המס רגמוהו העם, ושם נקרא
אדורס: (מ"א יב יח, דה"כ י יח) וזה היה מפני
רבו המסים שנבה מהם צפוי שלמה: (נו) פי' שיכתוב
לו שני ספרי התורה: (נז) כי מלת התורה הוא ל"ג,
לכן יאמר והיתה עמו ג"כ ל"ג: (נח) כי ספר הוא

מקורי רש"י

(כ) סנהד' כ"א ב' פס"ז: כא) ש"א י, ח' (כב) שם י"ג ח':
בג) ע"ס הוא, ו"ל נסכלת לא שמרת" שם י"ג י"ג:
בד) שם ג' י"ד: כה) עיין הוריות י"א ב' פס"ו:
ב"א עשרת הדברים, ולפי שיש מן אנכי עד לרעך תרי"ג

וְאַחֲסָנָא עִם יִשְׂרָאֵל
קִרְבָּנִיא דִּי וְאַחֲסָנִיתָה
יִכְדֹּון: ב וְאַחֲסָנָא לָא יִהְיֶה
לָהּ בְּגוֹ אַחוּהִי מִתְּנִן
דִּיהֵב לָהּ יִיאָנוּן אַחֲסָנִיתָה
כְּמָא דִּי מִלִּיד לָהּ: ג וְדִין
יְהִי דְחָזִי לְכַתְּנִיא מִן עֲמָא
מִן נְכִסֵּי נְכִסְתָּא אִם תּוֹר
אִם אִסֵּר וְיִתֵּן לְכַתְּנָא

לְכַתְּנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֶׁבֶט לְוִי חֶלֶק
וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אֲשִׁי יְהוָה
וְנַחֲלָתוֹ יֹאכִלֹּון: ב וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־
לּוֹ בְּקֶרֶב אָחִיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ
בְּאִשֶּׁר דְּבַר־לוֹ: ג וְזֶה יִהְיֶה
מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת
זִבְחֵי הַזֹּבַח אִם־שׂוֹר אִם־שֶׁה וְנָתַן

רש"י

אבן עזרא

(א) כל שבט לוי. צין תמימין צין צעלי
מומין א): חלק. צצוזה: ונחלה. בארץ ב):
אשי ה'. קדשי המקדש (ס"א) קדשי
(הקדשים) ג): ונחלתו. אלו קדשי הגבול
תרומות ומעשרות ד) אצל נחלה גמורה לא
יהיה לו בקרב אחיו. ובספרי דרשו:
(ז) ונחלה לא יהיה לו. זו נחלת שאר:
בקרב אחיו. זו נחלת חמשה. ואיני יודע
מה הוא ונ"ל שאר כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממים ושל סיחון
ועוג שני עממים אמורי וכנעני ה) ונחלת שאר לרבות קיני וקנזי וקדמוני וכן דורש
צפ' מתנות ו) שנאמרו לאהרן על כן לא היה ללוי וגו' ו) להזהיר על קיני וקנזי וקדמוני יס).
שוב נמלא בדברי רבינו קלונימוס הכי גרסינן בספרי: ונחלה לא יהיה לו. אלו
נחלת חמשה: בקרב אחיו. אלו נחלת שבעה. נחלת חמשה שבעים ונחלת שבעה
שבעים ומחוך שמש ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבעים כלל שכן משה הנחיל
לראובן וגד וחלי. שבע מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחלי שבע מנשה ושבעה
האחרים נטלו מאלהן אחרי מות יהושע מהוך כך הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד כ):
באשר דבר לו. בארלס לא תנחל וגו' ח) אני חלקך: ג) כזאת העם. ולא מאת
הכהנים ט): אם שור אם שיה. פרט לחיה כא) י): הזרוע. מן הפרק של ארכובה עד כף של

ואחר שאמר שאין להם נחלה, יקחו מאת
הזובח הזרוע והלחיים והקיבה, הזרוע
סהנוף (סג) והלחיים שהלשון ביניהם
מהראש (סד), והקיבה מהקרב (סה), ודרך
דרש כי הכהן הוא שוחט השלמים [ה'],
הזרוע שבר זרועו בשחיטה, והלחיים שבר
הברכה, והקיבה שבר הבדיקה [ו], ועל דרך
הפשט כי אלה טובים משאר הבשר (סו), גם
הזכיר דבר לוי כי גם הם יורו התורה בשערים

יהל אור

קרני אור

(סג) והוא מן הפרק של הארכובה עד כף היד:
(סד) ובד"ק, והלשון ציניהם מהראש: (סה) מבני מעים
מהאזרים הפנימיים: (סו) כי העוב שגוף הזרוע,
והעוב שזראש הלחיים והלשון, והעוב שבקרב

הקבלה שזראש מניעה: [ה'] עיין פתרון המלות לרמ"ל
מה שפיר ע"ו: [ו] והרלב"ג כתב שמכני שאמר ה' הוא
נחלתו, סמך שיתנו לכהן הזרוע והלחיים והקיבה, להעיר
שזה השבט הוא זרוע ישראל וכחם, וכוא המתפלל עליהם

מקורי רש"י

מנחת יהודה

א) ספרי: ב) ספרי: ג) ספרי: ד) ספרי: ה) עיין רש"י
שמות כ"ג כ"ח: ו) עיין ספרי פ' קדש, ילקוט מתקט"ו:
ז) לעיל י', ט': ח) נמל' י"ט כ': ט) ספרי, מולין קל"ב
צ': י) ספרי ויקרא כ"ב כ"ח:

ב) עיין בחזקוני שהביא הספרי ויפרש,
אחיו אלו לא היו ללוי אחים אלא מצד אביו, כגון יוסף דן ונפתלי גד
ואשר וכנענין, בקרב אחיו, זו נחלת חמשה, אותן שהיו אחיו מצד אביו וצד אמו כגון ראובן שמעון יהודה
יששכר זבולון, וכ"ה ברבותינו בעלי התוס' (כא) להוציא חיה, וכן דרשו (בפרא) עה"פ ויקרא כ"ב כ"ח:
שולטער

שביאר בזה: יס) ובספרי שלנו, ונחלה זו נחלת שלשה
(פ') שהם קיני וקנזי וקדמוני) לא יהיה לו בקרב אחיו
זו נחלת חמשה (פ') ארץ חמשה עממין) ויש נ"א נחלת
שבעה (פ') שבעה עממין), ועיין רש"י (שמות י"ג ה')
ובפ' הרמב"ן שם שהביא ג"כ הספרי בזה הלשון, ונחלה
לא יהיה לו, זו נחלת ה' עממין, בקרב אחיו זו נחלת שני עממין: כ) עיין בחזקוני שהביא הספרי ויפרש,
ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר, פי' אותם שלא היו ללוי אחים אלא מצד אביו, כגון יוסף דן ונפתלי גד
ואשר וכנענין, בקרב אחיו, זו נחלת חמשה, אותן שהיו אחיו מצד אביו וצד אמו כגון ראובן שמעון יהודה
יששכר זבולון, וכ"ה ברבותינו בעלי התוס' (כא) להוציא חיה, וכן דרשו (בפרא) עה"פ ויקרא כ"ב כ"ח:
שולטער

אונקלוס

דברים יח שופטים

עא 141

לְכֹהֵן הַזֶּרַע וְהַלְחִיִּים וְהַקִּבָּה :
 וְרֹאשֵׁית דְּגָנְךָ תִּירְשֶׁנָּה וַיִּצְדָּקְךָ
 וְרֹאשֵׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֵּן לָוִי : הַכִּי בֹ
 בְּחֹר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שִׁבְטֶיךָ
 לַעֲמֹד לְשֵׁרֶת בְּשֵׁם־יְהוָה הוּא
 וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים : ס רַבִּיעִי וְכִי־יָבֹא
 הַלְוִי מֵאֶחָד שַׁעְרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
 אֲשֶׁר־הוּא גֵר שָׁם וּבָא בְּכָל־אוֹת
 נִפְשׁוֹ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחָר
 יְהוָה : וְיִשְׁרֹת בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיו
 בְּכָל־אֲחֵיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם

דְּרֹשָׁא וְדֹשָׁא וְקִבְתָּא :
 וְרִישׁ עֲבוּרָךְ חֲמִירָךְ
 וּמִשְׁחָךְ וְרִישׁ גֵּזָא דְעִנְךָ
 תִּתֵּן לָוִי : הַאֲרִי בְּהִיתְרֵעִי
 יִי אֱלֹהֶךָ מִכָּל שִׁבְטֶיךָ
 לְמַקָּם דְּשִׁמְשָׁא בְּשִׁמְא
 דִּי־הוּא וּבְנוֹהִי כָּל יוֹמֵיָא :
 וְיֹאֲרִי יִיתִי לְנֹאָה מִחֲדָא
 מִקְּרוֹיךָ מִכָּל יִשְׂרָאֵל דִּי
 הוּא דֵּר תַּמָּן וְיִיתִי בְּכָל
 רְעוּת גְּפִשָׁה לְאַתְרָא דִּי
 יִתְרֵעִי : וְיִשְׁמֵשׁ בְּשִׁמְא
 דִּי אֱלֹהֵהּ בְּכָל אַחוּהִי
 לְנֹאִי דְּשִׁמְשִׁין תַּמָּן

רש"י

ולא פירש זה שיעור. ורבותינו נתנו זה
 שיעור א' מששים יח). וכמה לאן חייבות
 בראשית הגז חמש רחלות יט) שנאמר וחמש
 לאן עשויות ב) רע"א ראשית גז שמים. לאנך
 ארבעה. תתן לו הרי חמשה כד): (ה) לעמוד
 לשרת. מכאן שאין שירות אלא מעומד כה) כא):
 (ו) וכי יבא הלוי. יכול צבן לוי ודאי
 הכתוב מדבר בב) ת"ל ושרת כו) ילאו לויס
 שאין ראוי לשרת כו): ובא בכל אות
 נפשו וגו': (ז) ושרת. לימד על הכהן
 שבא ומקריב קרבנות גדבתו או חובתו ואפילו
 במשמר שאינו שלו בג). ד"א עוד לימד על
 הכהנים הזאים לרגל שמקריבין במשמר
 ועובדין בקרבנות הזאות מחמת הרגל כגון
 מוספי הרגל ואע"פ שאין המושמר שלהם כד):

מנחת יהודה

כג) שולמער : כג) פי' דורשי הפסוקים הסתומים והחתומים
 כמה דאית אמר את הרשום בכתב אמת (דניאל י' כ"א):
 כד) ראשית הגז מצותה בתחלה, ובריעבד אם הפריש בין
 באמצע בין בסוף יצא (יור"ד סי' של"ג סי"א): כה) למדך
 הכתוב שאין שירות אלא בעמידה : כו) ושרת בשם ה'
 אלהיו (פ' ז') : כז) עיין ספרי, ועיין יבמות פ"ו ב' בכ"ד
 מקומות הכהנים קרוים לויס, חזא אחד מהם, והכהנים

יד יא) שקורין אשפלוין כג): והלחיים.
 עם הלשון דורשי רשומות כג) היו אומרים
 זרוע תחת יד יב) שנאמר ויקח רומח בידו יג):
 לחיים. תחת תפלה שנאמר ויעמוד פיגחם
 ויפלל יד): והקבה. תחת האשה אל
 קצתה שו): (ד) ראשית דגנך. זו תרומה
 ולא פירש זה שיעור אבל רבותינו נתנו זה
 שיעור עין יפה אחד מארבעים. עין רעה
 אחד מששים. בינונית אחד מחמשים שו)
 וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד
 נוסשים יו) שנאמר ושיתם האיפה מחומר
 השעורים יז'). ששית האיפה חלי סאה כשאתה
 נותן חלי סאה לכור הרי א' מששים שהכור
 שלשים סאין : וראשית גז צאנך. כשאתה
 גוזז לאנך בכל שנה תן ממנה ראשית לכהן

מקורי רש"י

יא) ספרי, מולין קל"ד ב' ועיין יור"ד סימן ס"א שיעור
 מחנות אלו בכל פרטיהם : יב) ספרי מולין שס, מדרש
 אגודה פס"ו ילקוט מתקט"ו : יג) במד' כ"ה ו' : יד) תס'
 ק"ו ל' : טו) במד' כ"ה ח' : טז) תרומות פ"ד מ"ג :
 יז) תרומות שס : יח) ימו' מ"ה י"ג : יח) מולין קל"ז ב' :
 יט) עיין ספרי, מולין קל"ה א' מדרש אגודה, פס"ו,
 ילקוט מתק"ו : כ) ש"א כ"ה י"ח : כא) ספרי, סוטה
 ל"ח א' : כב) ספרי : כג) עיין ספרי, ב"ק ק"ט ב'

ל"ח א' : כב) ספרי : כג) עיין ספרי, ב"ק ק"ט ב', מנחות ע"ד א' : כד) ספרי, סוכה נ"ה ב' פס"ו :
 ספרי

דברים יח שופטים

אונקלוס

לפני יהוה: ח חלק כחלק יאכלו
 לבד ממכריו על האבות: ט ט
 אתה בא אל הארץ אשר יהוה
 אלהיך נתן לך לא תלמד לעשות
 כתועבת הגוים ההם: לא ימצא
 בך מעביר בנו ובתו באש קסם

בצלו קדם יי: ח חלק
 כחלק יי כדון בר
 ממכרתא דיייתי בשבתא
 דכן אתקינו אבהתא:
 ארי את על דארעא
 דיי אלהי יהב לך לא
 תילף למעבד פשעות
 עממא האנון: י לא
 ישתבח בך מעבד ברה
 וברתה בנוך קסם

רש"י

אבן עזרא

(ח) חלק כחלק יאכלו. מלמד שחולקין
 בעורות ובבשר שעירי חטאות בה) יכול אף
 בדברים הבאים שלא מחמת הרגל כגון
 חמדים ומוספי שבת ונדרים וגדבות תל
 לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שמכרו
 האבות בימי דוד ושמאל שנקבעו המשמרות בה*)
 ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול
 שבתך (כח) כו: (ט) לא תלמד לעשות.
 אבל אתה למד להבין ולהורות כו) כלומר
 להבין מעשיהם כמה הם מקולקלין ולהורות
 לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חוק העובדי
 כוכבים: (י) מעביר בנו ובתו באש.
 הוא עבודת המולך עושה מדורות אש
 מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיים כט) : קסם קסמים.
 חיזהו קסם האוחז את
 מקלו ואומר אם אלק אם לא אלק כט) וכה"ל עמי
 בעלו ישאל ומקלו יגיד לו ל) :

יהל אור

הקריבה: (סו) בימי יהושפט, ששלח לשירי ועמהם
 הלויים, ויסבו בכל ערי יהודה, וילמדו בעם, עיין
 דה"צ יו ז ח ט: (סח) ז"ל מאת מכריכם, וכן
 פי' הרשב"ם והחזקוני, והוא לשון הכירה, פי' אם
 יש לו מכירים וקרובים מאבותיו שיתנו לו קרבנס
 להקריבם הרשות בידו להקריב אעפ"י שאינו מאותה
 משמרה: (סט) כי ממכריו שרשו מכר, ומכריכם
 שרשו נכר: (ע) כי אף שאין ללויס נחלה עם ישראל
 אבל נחלים לדירתם היה להם בכל מושבותיהם, והיו

מוכרים וקונים חותם מהם, וחוזרים להם כדין ממכר בית: (עא) ציכל: (עב) מה שיאמר, לבד ממכריו על
 האבות: (עג) הרי מכרת ביתך והכך עשיר: (עד) לא תטול עמנו חלק כחלק: (עה) עיין ויקרא (יח כא)
 ובבארי שם מה שהארכתי בזה: (עו) פי' שם בולל כל מלאכה אשר תעשה לדעת העתידות והעד ובשו

מקורי רש"י

בה) ספרי: (כה*) עיין תענית כ"ז ח': כו) סוכס
 כ"ז ח' מדרש אגדה: כו) ספרי, סוכר' ס"ח ח' שנת ע"ס
 ח' ר"ס כ"ד ז': כח) עיין ספרי סוכ' ס"ד ז' פס"ו:
 כט) ספרי: ל) כושע ד' י"ב:

לפי שכבר אבותיהם של כהנים חקנו
 כל אחד לחבירו שבתותיהם, זה הקנה לחבירו שבת זו, וזה הקנה לחבירו שבת זו, כלומר כל מה שזוכה בו
 הכהן בשבוע זו (הזכרון): כט) עיין (ויקרא י"ח ב"א) קרני אור הערה פ"ז: ל) וי"ס מחד סקלו באצבעו או

ביר

והעד דברי הימים (סו): ח לבד ממכריו.
 יש אומרים שהוא כמו, מאת סכריהם (ס"ב
 יב ח) (סח), בדרך רחוקה מעט, ולא אבה
 הדקדוק (סט), רק הוא מנזרת, וכי תמכרו
 סמכר (ויקרא כה יד), והטעם כי אם מכר
 ביתו שירש מאבותיו (ע) כאשר כתוב, ויצא
 סמכר בית ועיר אחוזתו (שם שם לג) (עא),
 וזה פירוש על האבות (עב), לא יאמר לו
 הנה יש לך (עג), לא תאכל עוד (עד), אלא
 חלק כחלק יאכלו, וכאשר השלים להזכיר
 לבד השופט והכהן הזכיר דבר הנביא [ז]:
 מעביר בנו. ע"א היתה כי יש גם היום
 בינינו נויים רבים עובדי האש (עה): קסם
 קסמים. יתכן היותו שם כלל (עו), ופירושו
 חתכי משפט האומרים כי בן יהיה בלא משק,

קרני אור

ומשיר אותם בלשונם אל דרכי התורה כאמרו יורו משפטין
 ליפקד ומורתך לישראל (למטב לג י) והוא המכין מזון להם
 צביתו כמו שהקב"ה מכין המזון לכבו וללב, ועיין מורכ
 צפ' ל"ט מהמ' סג': [ז] סנה ח"כ הביא חזון הכהנים
 הכהנים האלה לסגיד שכלים והכהנים הם ב' המדרגות
 הראשונות והשניה מהסנהגה קדומנית והעבודה והקריבה
 האלהית, ושאר דיני מחנותם לא הוצרך לפרשם כאן לפי
 שכבר נמצאו בראוי, ולא רצה כי אם לבאר הכללי
 מבואר (רד"ח):

מוכרים וקונים חותם מהם, וחוזרים להם כדין ממכר בית: (עא) ציכל: (עב) מה שיאמר, לבד ממכריו על
 האבות: (עג) הרי מכרת ביתך והכך עשיר: (עד) לא תטול עמנו חלק כחלק: (עה) עיין ויקרא (יח כא)
 ובבארי שם מה שהארכתי בזה: (עו) פי' שם בולל כל מלאכה אשר תעשה לדעת העתידות והעד ובשו

מנחת יהודה

הלויים בני צדוק (יחז' מ"ד פ"ו): כה) פי' אעפ"י שכל
 משמך וכשכר עובד שבתו ולא יוכלו אנשי משמר זה
 לשמש בשבת שאינה שלהם, אפילו הכי בדברים הבאים
 מחמת הרגל יד כולם שוה, כגון באסורי הרגל, ובעורות
 העולות של רגלים, ובכל הדברים שזוכין בהם הכהנים
 ברגלים, אבל לא בדברים של שאר ימות השנה הבאים
 כל אחד לחבירו שבתותיהם, זה הקנה לחבירו שבת זו, וזה הקנה לחבירו שבת זו, כלומר כל מה שזוכה בו
 הכהן בשבוע זו (הזכרון): כט) עיין (ויקרא י"ח ב"א) קרני אור הערה פ"ז: ל) וי"ס מחד סקלו באצבעו או

14

9

אונקלוס

דברים יח שופטים

עב 143

קִסְמִים מְעוֹנָן וּמִנְחָשׁ וּמִכְשָׁף :
 י' וְחֵבֶר חֵבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וַיִּדְעוּנִי
 וְדָרַשׁ אֶל־הַמָּתִים : יב כִּי־תוֹעֲבַת
 יְהוָה כָּל־עֲשֵׂה אֱלֹה וּבְגִלְל
 הַתּוֹעֲבַת הָאֱלֹה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפְּנֶיךָ : יג תָּמִים

אֶסְמִין מְעוֹנָן וּמִנְחָשׁ
 וְחֵבֶשׁ : י' וְדָשִׁין רָשָׁן
 וְשֹׁאֵל בְּדִין וְזָכוּר וְתַבַּע
 מִן מִתְיָא : יב אֲרִי מְרַחֵק
 י' כָּל דִּיעָבֵד אֲלִין וּבְדִיד
 תּוֹעֲבָתָא הָאֲלִין יִאֲדָהָ
 מְתַרְךָ יִתְהוֹן מִקְדָּמָה :
 יג שְׁלִים תְּהִי בְּדַחֲלָתָא

אבן עזרא

וכן גזרין (דניאל ב כז) (פז), וקרב טמנו ,
 קסם על שפתי מלך (משלי טז י) (עח) ,
 והפרט מעונן ומנחש ומכשף גם יתכן היותו
 שם פרט להוֹבְרֵי יִשְׁמִים (עט) , והטעם קסמים
 שיש במשפטי הכבדים הנקראים ראשונים
 ושניים (פז) : מעונן ומנחש . פירשתיים (פח) :
 ומכשף . כן (פז) : י' וְחֵבֶר חֵבֶר . אלה
 האופרים שיחברו השדים (פג) : אוֹב וַיִּדְעוּנִי .
 פירשתי (פז) : ודורש אל המתים . כהולכים
 אל בית הקברות ולוקחים עצם אדם מת
 ובעבור מחשבתו ושנעונו , תראה לו דמות
 צורות בחלום גם בהקיץ , וכל אלה תועבות
 השם כי האמת להיות לב האדם תמיד תסים
 עם בוראו (פה) וכאשר ישען על חכמתו לבקש
 האמת , ומה שיהיה (פו) , חוץ מהשם (פז) ,
 הנה לבו חסר כי הוא משובש (פח) , והרועה
 לדרוש ידרוש מהשם על פי הנביא על כן
 כתוב אחריו נביא מקרבך , זה יהושע (פט) ,
 והעד שאמר אליו תשמעון , וכתוב וישמעו
 אליו בני ישראל (לסטה לד ט) , ועוד ראייה
 אחרת כי לא מצאנו נביא שנכנס עם ישראל לארץ כי אם יהושע גם כן יתכן להיות זה
 כלל לכל נביא שיקום אחר משה (ז) :

יהל אור

שם הח' ז"ל , אין ריע לו וסעמו חכמי שמים ,
 הם חכמי המזלות : (פז) עיין כס' העלמים , וכס'
 מקו"ח מה שביארו בזה : (פח) בויקרא (יז כז) :
 (פז) עיין שמות (ז יא) : (פג) הם אומרים שמאספים
 השדים ומחברים אותם : (פד) ויקרא (יט לא) :
 (פה) כמו שאמר הכתוב תמים תהיה עם ה' אלהיך
 (פ' יג) : (פו) מה שיהיה לעתיד : (פז) רק ע"י
 ניהושים כאלה : (פח) ולא ישיג בהם מבקשו :
 (פט) וכן פי' רב"ח והחזקוני : (ז) וכן פי' רב"ח :

מנחת יהודה

בידו , פעם אחת אומר אלך , ופעם אחת אומר לא אלך ,
 ואם בסוף הסקל יארע לא אלך אינו תולך , וחזו אחדו
 במסלול (חזקוני) : לא) והוא לשון עונה : לכ) והוא מלשון
 עין , ועיין פי' הראב"ע ויקרא (י"ט כ"ו) ובבאורי שם :
 (ג) ופי' ויבר מצרף ומחבר :

כוונתו

רש"י

מעונן . רע"א אלו נותני עומות שאומרים
 עונה פלונית יפה להתחיל לא) ומכ"א אלו
 אומרי העינים לב) לא) : מנחש . פתו נפלה
 מפיו לבי הפסיקו בדרך מקלו נפל מידו לב) :
 יא) וחבר חבר . שמלרף נחשים או עקרבים
 או שאר חיות למקום אחד לג) לג) : ושואל
 אוֹב . זה מכשפות ששמו פיתוס ומדבר
 משחיו ומעלה את המת בבית השחי שלו לד) :
 וידעוני . מכנים עלם חיה ששמה ידוע לתוך
 פיו ומדבר העלם ע"י מכשפות לה) : ודורש
 אל המתים . כגון המעלה בזכרותו והנשאל
 בגלגולת לו) : יב) כל עושה אלה . עושה
 כל אלה לא נאמר אלא כל עושה אלה אפילו
 אחת מהן לו) : יג) תמים תהיה עם ה'
 אלהיך . התהלך עמו בתמימות וחלפה לו ולא
 מחקור אחר העמידות אלא כל מה שיבא

החזוים וחברו הקסמים (מיכה ג ז) הזכיר קוסם
 אצל חוזה : (עז) ופי' רס"ג . שם שרים שחותכין
 על פיהם דברי מלכות , כמו ותגזר אומר (איוב
 כב כח) : (פח) וכ"ה בפי' המיוחס להח' ז"ל שם ,
 כלומר גזר גזרים , וקסם שם כלל על גזרת משפט
 הכוכבים , וכן "גזרין" שיגזרו להיות כן ,
 כלומר כקסם שהוא דבר גזר כן יאות להיות על
 שפתי מלך שיגזור במשפט האמת : (עט) פסוק הוא
 (ישעי' מז' יג) "הזכרי שמים החזוים ככוכבים" ופי'

מקורי רש"י

לא) ספרי , סנהד' ס"ה ב' מדרש אגדה פס"ז ילקוט
 חמק"ח : לב) שם ושם : לג) ספרי , סנהד' ס"ה סוף
 פ"א , ועיין רש"י שם , מדרש אגדה , פס"ז : לד) שם ,
 ושם : לה) שם ושם : לו) ספרי , סנהד' ס"ה ב' :
 לו) ספרי , מכות כ"ד ט' , סנהד' פ"א ט' :

15

9

תהיה עם יהוה אלהיך: חמישי יד כן
הגוים האלה אשר אתה יורש
אותם אל מעננים ואל קסמים
ישמעו ואתה לא כן נתן לה יהוה
אלהיך: טו נביא מקרבך מאחריך
כמני יקים לה יהוה אלהיך אליו
תשמעון: טז ככל אשר שאלת
מעם יהוה אלהיך בחרב ביום
הקהל לאמר לא אסף לשמע
את קול יהוה אלהי ואת האש
הגדלה הזאת לא אראה עוד
ולא אמות: יז ויאמר יהוה אלי
היטיבו אשר דברו: יח נביא אקים
להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי
דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו:
יט והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר
ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו: כ אך

דיי אלהיך: יד ארי עמניא
האלין די את ירת יתהון
מן מענניא ומן קסמניא
שמעין ואת לא כן יהב
לה יי אלהיך: טו נביא
מביןך מאחריך כותי יקים
לה יי אלהיך מנהת בקלון:
טז ככל די שאלת מקדם
יי אלהיך בחרב ביום
הקהל לא למימר לא אוסף
לשמע ית קל מימר
דיי אלהי וית אשתא
רפתא הדא לא אחוה עוד
ולא אמות: יז ויאמר יי לי
אויבו די מליו: יח נביא
אקים להון מנו אחיהון
כנתך ואתן פתגמי
נבואתי בפומה וימלך
עמהון ית כל די אפקדנהו:
יט ויהי נבירא די לא יקבל
לפתגמי די ימלך בשמי
מימר יתבע מנה: כ ברם

רשי

אבן עזרא

טו כמוני. שהוא נביא השם לא מנחש (לא):
יט אנכי אדרש מעמו. והנה סיתתו בידי
שמים (נב), והעד האיש אשר לא שמע אל
דברי הנביא שאמר הכני נא (מ"א כ לה) (נב)
ושם כתוב בדבר ה', וכבר היה הנביא
על הנביאים ואורים ותומים (לד) (לס):
(טו) מקרבך מאחריך כמוני. כמו שאני

מקרבך מאחריך יקום לך תחתי לה) וכן מנביא לנביא לו):

יהל אור

(לא) עיין רש"ס מה שביאר בזה: (נב) וכ"ס דעת חז"ל (ספרי) וכן פי' רש"י ז"ל: (לס) ושם כתוב וימאן
מנחת יהודה

מקורי רשי

(לד) כוונתו שהפסוק גושך אל המאמר השמור, כלומר לא
זאת נתן ה' לך, אך נביא וגו': (לס) פי' שלא יהיה
מעם אחר אלא מקרבך ומאחריך: (לי) כי תפיד יחיו בך נביאים:

ובתויב"ע

אונקלוס

דברים יח שאפטים

עג 145

הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזְדָּר קְדָבָר דְּבָר
בְּשֵׁמִי אֶת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו קְדָבָר
וְאֲשֶׁר יִדְבָּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וּמֵת הַנְּבִיא הַהוּא : כֹּא וְכִי תֹאמַר
בְּלִבְבְּךָ אֵיכָה נִדְּעָ אֶת־הַדְּבָר
אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוּ יְהוָה : כֹּב אֲשֶׁר
יִדְבָּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא־יְהִי
הַדְּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר
לֹא־דִבְּרוּ יְהוָה בְּזֶדוֹן דְּבָרוֹ הַנְּבִיא

זָבִיא דִּי יִרְשַׁע לְמַדְבָּא
פְּתִיגָא בְּשֵׁמִי יֵת דִּי לֹא
פְּקִדְתָּהּ לְמַדְבָּא וְדִי
יִמְלִיל בְּשֵׁם מַעֲוָת
עֲמִמָּא וְיִתְקַטֵּל נְבִיא
הַהוּא : כֹּא וְאֶרִי תִימַר
בְּפִיךָ אֶכְדֵּן נִדְּעָ יֵת
פְּתִיגָא דִּי לֹא מַדְבָּה יִי :
כֹּב דִּי יִמְלִיל נְבִיא בְּשֵׁם
דִּי וְלֹא יְהִי פְתִיגָא וְלֹא
יִתְקִים הוּא פְתִיגָא דִּי
לֹא מַדְבָּה יִי פְרִשְׁעָ מַדְבָּה
נְבִיא לֹא תִדְחַל מִנָּה :

רש"י

אבן עזרא

נודע (נד) : כב אשר ידבר הנביא. (נה) ג"כ דברי ירמיהו בבא דבר הנביא (נו), בזמן שיאמר (נז), ואחר שהשלים לבאר דברי המעוננים שהיו בארץ והיא דרך ע"ז הזהיר שלא ישפך דם נקי בארץ והטעם שתהיה הארץ טהורה מתועבת המעוננים גם

(כ) אשר לא צויתיו לדבר. אבל צויתיו לחזירו ט) : ואשר ידבר בשם אלהים אחרים. אפילו כוון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר טא) : ומת. בחנק לו מב) שלשה מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו ונאמר לחזירו והמתנבא בשם עבודת כוכבים אבל הכובש את נבואתו לח) והעובר על דברי נביא והעובר על דברי עלמו מיתתן בידי שמים מג) שנאמר אנכי אדרוש מעמו מד) : (כא) וכי תאמר בלבבך. עתידין אתם לומר מה) כשיבא חנניה בן עוזר ומתנבא הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה מו) וירמיהו עומד ולוח לט) על העמודים ועל הים מ) ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה בבבלה יוצאו מו) עם גלות לדקיהו : (כב) אשר ידבר הנביא. ויאמר דבר זה עתיד לבא עליכם ותראו שלא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה' והרוג אותו וא"ת זו במתנבא על העתידות הרי שצא ואמר עשו כך וכך ומפי הקצ"ה אני אומר כבר נלטו שאלם צא להדיחך מאחת מכל המלות טח) לא תשמע לו אלא"כ מומחה הוא לך שהוא לדיק גמור טט) כגון אליהו צהר הכרמל שההריב בצמה בשעת איסור הבמות נ) כדי לגדור את ישראל הכל לפי

יהל אור

מיתתו בידי שמים כי הכהו הארי : (נה) לפי גי' המוטוט, איננו ראש הפסוק מפ' כ"ב, כ"א ההמשך מפ' הקודם ול"ל "אשר דבר" ופי' וכבר היה הנביא נודע אשר דבר : (נו) כ"ה (ירמיה כח ט) "הנביא אשר יבא לשלום בבוא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באתם" : (נז) בזמן שהנביא ע"ז לא קודם ולא אח"כ :

מנחת יהודה

זו) ובתיוב"ע "ויתקטל נביא שהוא בסיפא" תוא מעור (הכוח"ק) : לה) הובש"י נבואתו ז"ל לא נתפרש בתורה, אלא גמרינן ליה מן מעשה יונה בן אמיתי (רע"ב) : לט) פי' ירמיהו אשר להיפך : ט) ות ים שעשה שלמות :

בכל

1

מקורי רש"י

ט) פיין ספרי, סנהד' פ"ט א' פס"ז : טא) שם : טב) שם : טג) שם : מד) פ' י"ט : מה) ספרי, פס"ז, ולקוט מתק"ט : מו) ירמיה כ"ו ט"ז : מז) ירמיה כ"ז, י"ט כ"ב : מח) לעיל י"ג ד' : טט) סנהד' פ"ט ב' : נ) יבמות ז' ב' :

10

לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ: ס יט א כִּי־יִכָּרֵית
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ אֶת־אֲרָצָם וַיִּרְשׁוּם
 וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֵיהֶם וּבְבִתְיֵיהֶם:
 ב שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ
 אֲרָצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ
 לְרִשְׁתָּהּ: ג תִּכֵּן לָךְ הַדֶּרֶךְ
 וְשַׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אֲרָצְךָ אֲשֶׁר
 יִנְחִילָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּם
 שָׁמָּה כָּל־רֵצֶחַ: ד וְזֶה דְּבַר הַרְצָח
 אֲשֶׁר־יָנוּם שָׁמָּה וְחֵי אֲשֶׁר יָבֹה
 אֶת־רַעְיוֹ בְּבִלְי־דַעַת וְהוּא לֹא־
 שָׁנָא לוֹ מִתַּמָּל שְׁלֹשָׁם: ה וְאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רַעְיוֹ
 בִּיעַר לְחַטָּב־עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַּגֶּרֶז לְכַרְתָּהּ עֵץ וְנָשַׁל

א ארי ישי יי אלהי ית
 עממא די יי אלהי יהב
 קך ית ארעהון ותירתנון
 ותייתב בקרני הון
 ובבתיהון: ב תלת קרוין
 תפרש קך פנו ארעה
 די יי אלהי יהב קך
 למירתה: ג תתקן קך
 ארחא ותתלת ית תחום
 ארעהדי יחסנך יי אלהי
 ויהי למעירוק תמן כל
 קטולא: ד ודין פתגם
 קטולא דיערוק תמן
 ויתקים די יקטול ית
 חברה פלא מנדעה והוא
 לא סני לה מאת מלי
 ומדקמוהי: ה ודי יעול
 עם חברה בחרשא למקץ
 אעין ותתמריג ידה

אבן עזרא

רש"י

לא תהיה טמאה בדם נקי: ג תכין לך
 הדרך. להיות הערים במקום שיהא דרכו
 מובנת ומיושבת (א): ושלשת. תחלק הארץ
 לשלש (ב) או תשים בשלישית הארץ (ג):
 ד את רעהו. עם (ד), וכן רבים: ה ונדחה.
 מבנין נפעל והקל, נדחי ישראל יכנם (תה'
 קמו ב) (ה): בגרזן. ברזל שיכרתו בו
 העץ מנורת ננזרתי (ו): ונשל הברזל. כמו
 כשיעור מהלך שיש ממנה עד השנייה וכן משנייה לשלישית וכן מן השלישית עד הגבול
 השני של ארץ ישראל (ב): (ה) ונדחה ידו. כשבא להפיל הגרזן על העץ ותרגמו ויתמריג
 ידיו לשון ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ. כי שממו הבקר (ג) ת"י אחי מרגוהי
 יהל אור

(א) וכן פי' החזקוני שיהיה הדרך גדול, וכבוש ומכוון
 שלא יסעה מליך אל המקלט: (ב) כל הארץ
 תחלקנה לג' הערים: (ג) או תשים העיר בשלישית
 מנחת יהודה

(ה) בכל מקום שהיו שני דרכים מסופצלים אחד פונה לעיר
 מקלט, היה עץ תקט באותו דרך וכתוב בו מקלט: תוס' שם ד"ס משולשות, ובכורות ל"ט ד"ס שיס' מדרש
 אגדה: (ב) מכות ט' ב' מדרש אגדה: (ג) ש"ב ו' ו'

אונקלוס

דברים יש שופטים

עד 147

הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת הוא ינום אל אחת הערים האלה וחי : פן ירדה גאל הדם אחרי הרצח כי יחם לבבו והשיגו כי ירבה הדרך והכבו נפש ולו אין משפט מות כי לא שגא הוא לו מתמול שלשום : על כן אנכי מצוה לאמר שלש ערים תבדיל לך : ואם ירחיב יהוה אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר

בפרזל למקץ אעא וישתלף פרזל מן אעא וישכח ית חברה ויכוח הוא יערוק לחדא מן קרויא האלין ויתקנים : ודימא ירדוף גאל דמא פתר קטולא ארי יחם לבה וידבקנה ארי תסגי ארחה ויקטלנה נפש ולה לית חובת דין דקטול ארי לא סגי הוא לה מתמלי ומדקמוהי : ועל כן אנא מפקדך למימר תלת קרוין תפרש לך : ואם יפתי יי אלהיך ית תחומך פמא די קיים לאבדתך ויתן לך ית פד ארעא די מליר למתן

אבן עזרא

רש"י

ונסע (ז) מגורת, כי ישל ויתך (דברים כח ט) , רק זה נשל פעל עומד (ט) , ונשל גויים רבים (לעיל ז א) , יוצא , וכן , קול גדול ולא יסף (לעיל ה' יט) (י) , עם יסף ה' יגון (ירמיה מה ג) (יא) , על דעת מדקדק גדול , כי על דעתי שניהם יוצאים (יב) : ו והכבו נפש , דרך קצרה והכבו מכת נפש (יג) , במקום שתצא נפשו : ח ואם ירחיב ה' אלהיך , אם ישמרו כל התורה על כן כתב כי תשמור את כל המצוה הזאת (יד) , והיא שלש ערים (טו) :

תוריא : ונשר הברזל מן העץ . יש מרבותיו אומרים (ד) נשט הברזל מקחו (ב) ויש מהם אומרים שישל הברזל לחתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגו (ג) : (ו) פן ירדה גאל הדם . לכך אני אומר להכין לך דרך וערי מקלט רבים : (ח) ואם ירחיב כאשר נשבע לתת לך ארץ קיני וקניזי

יהל אור

יבקע העץ ויגזור ממנו , ואותו חלק העץ הנגזר ימלא את רעהו , וכן פי' רש"י ז"ל באחרונה : (יג) פי' כאלו כתוב והכבו מכת נפש : (יד) כל דייקא : (טו) פיין כבא"י , שהביא בשם הרב ר"מ סתהון שהוא ס"ס ול"ל , והיא שלש עממים וקאי על מ"ש הכתוב ואם ירחיב וגו' ונתן לך את כל הארץ והיא ג' עממין , והוא מתאים לרב"ח שכתב , פרשה זו הנבטה לעתיד והוא מה שנאמר לא"ל בג'ית בין הכתרים (ברא"י עו יח) , לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מלרים עד

(תה' לא כג) ופי' הה' ו"ל שם , מגורת גרון , שהוא כלי להרוג בו : (ז) שהוא פועל עומד : (ח) שיסיר פירותיו : (ט) וכן פי' הרד"ק , הוא פועל עומד ענין הסרה , וכן ת"י , וישמוס פרזל מן קתא" שנסל הברזל , והעץ , ר"ל הקתא נשאר בידו : (י) הוא פועל עומד : (יא) הוא פועל יוצא : (יב) פי' שני הפסוקים ויסף יונאים , גם יש לפרש שדעתו שגסל שבכאן הוא ג"כ יוצא , וכ"ה דעת הרשב"ס , וכ"ה דעת רבי (ספרי , מכות ז ב) וענינו ונשל הברזל מן העץ , כלומר שהגרזן

מקורי רש"י

(ד) ספרי , מכות ו' ב' מדרש אגדס , פס"ו , מתק"כ : (ב) והוא דעת רבנן שסוברין יש אם למקרא שאנו קורין אותה ונשל , פי' שהברזל עצמו נשל ונשל מעצו והוא פועל עומד : (ג) והוא דעת רבי , שיש אם למסורת , שכתבו שנמסרה תיבה זו למרע"ה כך אנו צריכין לדורשה ופי' ונשל בצירי השי"ן ופי' והשיל הברזל המבקעין בו חתיכת עץ מן העץ המתבקע והוא פועל יוצא , וכן פי' הרשב"ס : כ"מ

לִאֲבֹתָהּ: * אֲרִי תַמָּר
 ית כל תפקדתא ה' א
 למעבדה די אנא מפקד
 יוסא דין למרחס ית י
 אלהה ולמהה בארזון
 דתקנן קדמוהי כלי יוסא
 ותוסף קד עוד תלת
 קרוין על תלת אלין:
 וזאישתפף דם זפי כגו
 ארעך די יי אלהה יהב
 קד אחסנא ויהי ערך
 חובת דין דקטול: יי וארי
 יהי גבר סני לחברה
 ויכמן קד ויקום עלוהי
 ויסחנה נפש וימות
 ויערוק לחדא מן קרויא
 האלין: יי וישלחון סבי
 קרתה וידברון יתה
 מתמן ויתנן יתה ביד
 גאל דמא וימות: יי לא
 תחוס עינך עלוהי ותפלי
 אשדי דם זפי מישראל
 ויטב קד: יי לא תשגי
 תחוסא דחברה די
 תחיסו קד סאי

דְּבַר לָתֵת לְאֲבֹתֶיךָ: * כִּי־תֵשְׁמַר
 אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָהּ
 אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם לְאַהֲבָה
 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְלַכֵּת בְּדַרְכָיו
 כָּל־הַיָּמִים וַיִּסְפֹּת לָךְ עוֹד שְׁלֹשׁ
 עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה: * וְלֹא
 יִשְׁפֹךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אֲרָצְךָ אֲשֶׁר
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וְהָיָה
 עָלֶיךָ דָּמִים: * פ יא וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ
 שֹׁנֵא לְרַעְהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו
 וְהִכּוֹהוּ נֶפֶשׁ וּמָת וְנָם אֶל־אֶחָת
 הָעָרִים הָאֵלֶּה: * יב וְשָׁלְחוּ וְקָנִי עִירוֹ
 וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד
 גָּאֵל הַדָּם וּמָת: * יג לֹא־תִחוּם עֵינֶךָ
 עָלָיו וּבִעֲרַת דַּם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל
 וְטוֹב לָךְ: * ס ששי יד לֹא תִסֵּיג גְּבוּל

אבן עזרא

רש"י

ט וללכת בדרכיו כל הימים. בלי הפסק וקדמוני (ה): (ט) ויספת לך עוד שלש.
 ביניהם (סז): יד לא תסיג גבול רעד. תסיג (הרי חסע ו). ג' שבעבר הירדן וג' שבארץ
 כנען וג' לע"ל: (יא) וכי יהיה איש שונא לרעהו. ע"י שנאמו הוא בא לידי וארצ
 לו מכאן אמרו עבר אדם על מלוא קלה סופו לעבור על מלוא חמורה ו) לפי שבער על לא
 תשנא ח) סופו לבא לידי שפיכות דמים לכך נאמר כי יהיה איש שונא לרעהו וגו' שהיה
 לו לכתוב וכי יקור איש וארצ לרעהו והכחו נפש: (יג) לא תחוס עינך. שלא תאמר
 הראשון כבר נהרג למה אנו הורגים את זה וגמלאו שני ישראלים הרוגים ט) (יד) לא
 תסיג גבול. לשון נסוגו אחור י) כשמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חבירו

יהל אור

הנהר הגדול נהר פרת" ושם מונה והולך עשר עממין קניין קדמוני, שלא כבשו מעולם אבל הם לעתיד:
 כבשו, השבעה בימי יהושע, ונשאלו שלשה, קניין (סז) עיין ברמב"ן מה שהעיר ע"ז:

מקורי רש"י

ה) ספרי ראה, (טעמי כען: ו) ספרי מדרש אגדה: (ז) ספרי, פס"ז: (ח) ויקרא יט י"ז: ט) ספרי: י) ישעיה מ"ב י"ז:
 ספרי 10 4

אונקלוס

דברים יט שופטים

עה 149

רַעַךְ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רֵאשִׁים
בְּנַחֲלָתָהּ אֲשֶׁר תִּנְחַל בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיהָ נָתַן לָהּ לְרִשְׁתָּהּ: ׀
טו לֹא־יָקוּם עַד אַחֵד בְּאִישׁ לְכָל־
עֹזן וּלְכָל־חֲטָאת בְּכָל־חֲטָא אֲשֶׁר
יִחַטֵּא עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי
שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר: ׀ טז כִּי־
יָקוּם עַד־חֲמִשָּׁה בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ
סָרָה: ׀ יז וְעַמְדוֹ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי

בְּאַחַסְנִתָּהּ דִּי תַחֲסִין
בְּאַרְעָא דִּי יִי אֱלֹהֵיהָ יִהְיֶה
לָהּ לְרִשְׁתָּהּ: טו לֹא יָקוּם
סָהִיד חֵד בְּגִבּוֹר לְכָל
עֹזִין וּלְכָל חוֹבִין בְּכָל חֲטָא
דִּי יִחַטֵּא עַד מִימַר תַּרְיִן
סָהִידִין אוֹ עַד מִימַר
תַּלְתָּא סָהִידִין: י תִּקְוִים
פְּתִנְטָא: טז אֲרִי יָקוּם
סָהִיד שְׁקֵר בְּגִבּוֹר
לְאַסְתָּדָא בֵּה סְטִיָּא:
יז וִיקוּמוּן תַּרְיִן גְּבִרִין
דִּי תַּחֲוִין דִּינָא קִדְמֵי קִדְמֵי
פְּתִנְטָא וְדִינָא דִּי יַחֲוִין

רשי

אבן עזרא

ידוע (יז), וכן, אל תסג נבול עולם (משלי כב
כח), והוא קרוב מהשחית (יח): ראשונים.
שחלקו הארץ (יט), וגם מכה פרשה זו כי הסנת
גבול מביא לידי ריב ומכות ורציחה על כן כתיב
אחרי זאת, נפש בנפש עין בעין שן בשן (למטה
ס' כא), והשווען כי חברו המיג נבולו יביא עדים (כ):
טו על כן לא יקום עד אחד. בין לרוצח
בין למכה בין למסיג בין לכל דבר רק על
פי שני עדים דרך קצרה, כי במקום אחר,
על פי שנים עדים (לעיל יז ו): טז לענות

למען הרחיב את שלו. והלא כבר נאמר (יא)
לא תגזול (יב) מה תלמוד לומר לא תסיג
למד על העוקר תחום חצירו שטובר
בשני לאוין. יכול אף בחוץ לארץ ת"ל
בנחלתך אשר תנחל וגו' בארץ ישראל
טובר בשני לאוין בחוץ לארץ אינו טובר
אלא משום לא תגזול: (טו) עד אחד.
זה צנה אב כל עד שצטורה שנים אלא אם
כן פרט לך בו אחד (ד יג): לבר עון ולכל

חטאת. להיות חצירו נענש על עדותו לא עונש גוף ולא עונש ממון אבל קס הוא
לשבועה (יד) אמר לחצירו תן לי מנה שהלוייתך א"ל אין לך צידי כלום ועד אחד מעידו שיש
לו חייב לשבע לו (ה): על פי שנים עדים. ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לצ"ד (ו)
ולא שיעמוד תורגמן בין העדים וצין הדיונים (טו): לענות בו סרה. דבר
שאינו (טז) שהוסר העד הזה מכל העדות הזאת כילד שאמרו להם והלא עמנו הייתם
אותו סיוס במקום פלוני (ז): (ח) ועמדו שני האנשים. בעדים הכתוב מדבר ולמד
שאין עדות בנשים ולמד שלריבין להעיד עדותן מעומד (ח יז): אשר להם הריב.

יהל אור

הנשיאים את הארץ לשכנים או ליחיד מהם, ע"כ אמר
אשר גבולו ראשונים: (כ) יביא שני עדים וזהו שסמך
לא יקום עד אחד, לא יתקיימו דברי עד אחד שאין

מנחת יהודה

(ד) כ"ס שנאמר בתורה עד חם שנים, עד שיפרס
הכתוב עד אחד: (ה) ואם אין לו עד כלל פסוק מכלום,
אבל חכמים חייבוהו שבועה, ונקראת שבועה היסת:
(ו) ואו"ל מפיהם ולא ספי בתכם, ומה שסוציאין מסון
מתוך חתימת העדים שבשפור, והתורה אמרה מפיהם זה
במקום אחר: (ח) ובכל עדים שבעולם צריכין שיעידו
מעומד

(יז) וענינו הדבקה אל הקודם ודחותו ממקומו:
(יח) שמשחית ומהרס גבול חצירו: (יט) וכן פי'
הרמב"ן, הוזהרה שלא ישנה תחום ההלוקה שחלקו
מקורי רשי

(יא) ספרי: (יב) ויקרא י"ט י"ג: (יג) סנהל' ל' ח' סוטה
ב' ב' מדרש חגז' יד) עיין ספרי שבועות ח' ח'
כתובות ז"ו ב' פס"ו מדרש חגז' טו) ספרי מכות ו'
ב' ו טו) עיין ספרי מכות ח' ח' יז) ספרי, שבועות ל'
מדרגת פלא תגליל דלת בפני לוין: (ז) וחאיד ראיתם זה
5 10

הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ
 בַּיָּמִים הָהֵם : יִהְיוּ וּדְרָשׁוּ הַשֹּׁפְטִים
 הַיָּטִב וְהַנָּה עַד־שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר
 עָנָה בְּאֶחָיו : יִשְׁעִיתָם לוֹ כִּאֲשֶׁר
 זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאֶחָיו וּבַעֲרַת הָרֶעַ
 מִקֶּרְבָּהּ : כִּי וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ
 וַיֵּרְאוּ וְלֹא־יִסְפּוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד בְּדָבָר
 הָרֶעַ הַזֶּה בְּקֶרְבָּהּ : כִּי וְלֹא תַחֲוֹם
 עֵינֶה נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עֵין בְּעֵין שֶׁן
 בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרֶגֶל : ס כ א כִּי־

בְּיוֹמֵי הָאֵלֶּיךָ יִיחַיִּיתְבְּעוּן
 דִּינִיָּא יָאוֹת וְהָא סְהִיד
 שְׁקֶרסְהִידָא שְׁקֶרָא אִסְהִיד
 בְּאַחֵיהִי : יִשְׁעִיתְבְּדוֹן לֵה
 כְּמָא דִּי חֲשִׁיב לְמַעַבְד
 לְאַחֵיהִי וְתַפְּלִי עֲבִיד
 דְּכִי שֶׁ סְבִינָה :
 כִּי וְדִישְׁתְּאָרוֹן יִשְׁמְעוּן
 וַיֵּרְחוּן וְלֹא יוֹסְפוּן
 לְמַעַבְד עוֹד כְּפִתְגָמָא
 בְּיִשָּׁא הָדִין בִּינָה : כִּי וְלֹא
 תַחֲוֹם עֵינֶה נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ
 נֶפֶשׁ עֵינָא עֵינָא חֲלָף עֵינָא
 שְׁנָא חֲלָף שְׁנָא יְדָא חֲלָף
 יְדָא רֶגֶל חֲלָף רֶגֶל : רַגְלָא :
 אֲרִי תַפּוֹק לְאַנְחָא

רש"י

אבן עזרא

בו סרה. כמו ע"ז (כא) : יח ענה. כמו
 העיד, גם כן במכות ובעונש (כז) : בא והטעם
 לא תחום עינך. על עד שקר : א כי תצא
 בימים ההם. יפתח בדורו כשמואל בדורו (בא) לריך אתה לנהוג בו כבוד : (יח) ודרשו
 השופטים היטב. על פי המזימן אותם שבדקים וחוקרים את הצאים להזימם בדרישה
 וחקירה (בב) : והנה עד שקר. כ"מ שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר (א) (בג) :
 (יט) באשר זמם. ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין (כ) : לעשות
 לאחיו. מה ח"ל לאחיו למד על זוממי צח כהן נשואה : שאינם בשריפה אלא במיתת
 הצועל שהיא בחנק (כה) שנאמר היא באש תשרף (יג) (כ) היא ולא צועלה (כו) לכך
 נאמר כאן לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחותו אבל בכל
 שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש (כח) וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש כגון שהעידוה
 שהרגה את הנפש שחללה את השבת נהרגין במיתתה שלא מיטט כאן אחותו אלא במקום
 שיש לקיים בהן הזמה במיתת הצועל : (כ) ישמעו ויראו. מכאן שלריכין הכרזה
 איש פלוני ופלוני נהרגין על שהזמו צ"ד בש" : (כא) עין בעין. ממון. וכן שן בשן וגו' (יד) (ז) :
 (ח) כי תצא למלחמה. סמך הכתוב יליאת מלחמה לכאן (ח) לומר לך שאין מחוסר

יהל אור

כדבריו ממש לענין העונש : (כא) עיין לעיל (יג ו) ,
 עה"פ כי דבר סרה, שפי' שמוסר אל עכו"ם, שהשם

מנחת יהודה

סקורי רש"י

סעוד : ט) והם התובע והנתבע שדינם ג"כ בעמידה :
 (י) בשחם עומדים לפני הכהנים והשופטים יהיה
 דומה להם : (א) עיין (פ' ש"ו) : (יב) סצאתי כתוב מה
 שעם הרגו אין נהרגין, כדי שלא להוציא לעז על הדייגין,
 כי יאמרו עליהם שלא דנו דין אמת לאמתו (רע"ב) :
 (יג) ובכתוב "היא שחללת באש תשרף" (ויקרא כ"א ט') :
 (יד) למעלה בחובל בחבירו, וכאן בעדים וזממים : (ח) פי'

תֵּצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וְרֹאִיתָ
סוֹם וְרֶכֶב עִם רֶב מִמֶּךָ לֹא תִירָא
מֵהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךְ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם׃ וְהָיָה כִּקְרַבְכֶּם
אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנָגַשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר
אֶל־הָעָם׃ וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע
יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרִבִּים הַיּוֹם
לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֵיכֶם אֶל־יְיָ
לִבְבְּכֶם אֶל־תִּירָאוּ וְאֶל־תִּחַפְּזוּ

קָרָבָא עַל פְּעֵלֵי דְבִבְךָ
וְתַחֲזִי סוּסוֹן וְרִתְכִין עִם
סִגְיָא מִנֶּךָ לֹא תִדְחַל מִנְהוֹן
אַרִי יִי אֶלְהֶךָ מִימְרָה
בְּסַעֲדֶךָ דֹּאסְקֶךָ מֵאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם : וְיֵהִי
כְּמִקְרַבְכוֹן לֹא נָחָא
קָרָבָא וְיִתְקַרִיב כְּהֵנָּה
וְיִמְלֹל עִם עַמָּא : וְיִימַר
לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲתוֹן
קָרִיבִין יוֹמָא דִּין לֹאֲנָחָא
קָרָבָא עַל פְּעֵלֵי דְבִבִּיכּוֹן
לֹא יִזּוּעַ לְבָבוֹן לֹא
תִדְחַלְיוֹן וְלֹא תִתְּפַהֲתוֹן
וְלֹא תִתְּפַבְּרוֹן מִקְדְּמִיהוֹן :

אבן עזרא

למלחמה. דבקה עם לא תחום עינך (ב), עם מי שהוא חייב (ג), רק צאת למלחמה (ג), יש לך לחום על מארם ובונה ונוטע ורך הלבב: ב ונגש הכהן. משוח מלחמה (ד): נ אל תיראו. בלב (ה): אל תחפזו. לגום (ו):

אבר יולא למלחמה א). ד"א לומר לך ב) אם
עשית משפט לדק אתה מובטח שאם תלך
למלחמה אתה נולח ג) וכן דוד הוא אומר
עשיתי משפט ולדק כל תניחני לעושקי ג):
על אויבך. יהיו צעיניך כאויבים אל תרחם

עליהם כי לא ירחמו עליך (ד) : מים ורובב . צעיני חסונים כולם כסום אחד (ה) וכן הוא אומר והכית את מדין כאיש אחד (ו) וכן הוא אומר כי בא סוס פרעה (ז) : עם רב מבך . צעיניך הוא רב אבל צעיני אינור (ח) : (צ) בקרבכם אל המלחמה . סמוך ללאתכם מן הספר מגבול ארלכם (ג) (ט) : ונגש הכהן . המשות לכל והוא הנקרא משות מלחמה (י) : - : ודבר אל העם . בלשון הקודש (יא) : (ג) שמע ישראל . אפילו אין זכום זכות אלא קריאת שמע בלבד כדאי אתם שושיע אתכם (ד) (יא*) : ער אויביכם . אין אלו אחיכם שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם (יב) אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל שנאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישו וינעילום ויאכילום וישקום ויסכום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אלל אחיהם וישבו שומרון (יג) אלא על אויביכם אתם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה : אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו . ד' אזהרות כנגד ד' דברים שמלכי העובדי כוכבים עושין (יד) מגיפין בתריסיהם כדי להקישן זה לזה (ה) כדי להשמיע קול שיחפזו יהל אור

המלחמה : (ד) וכן פי' רש"י ו"ל : (ה) קודם המלחמה :
(ו) כי כל ימיה הוא בהפזון :

(א) טעם הסמיכות קא דריש: (ב) פי' על מי שהוא חייב מ'ין לך להוסיף: (ג) רק בלאחר על

מנחת יהודה

מקורי רש"י

לפסוק של מעלה נפש בנפש עין בעין: (ד) ובמלחמת מצוה (הכתוב מדבר: ג) הוא סוף א"י הסמוך לארץ העמים, לחוף ימים (כרא' מ"ט י"ג) מתורגם על ספר יחסיא: (ד) בזכות שמע ישראל שהוא פסוק היחוד אתם נוצחין: (ס) לשון הגפה הוא סתימה וסנירה כמ"ש (נחמיה ו' ג') ינישו הדלתות ובדברי רז"ל מנפת תביות, ולפי

צ"ק פ"ד א' מדרש אגדה, ילקוט מתק"ג : א) עיין
ספרי : ב) עיין תנחומא א' א', תנחומא ב' א' : ג) תה'
קייט קב"א : ד) עיין ספרי, 'תנחומא א' ט"ו, ילקוט
מתק"ג : ה) מבילהא פ' שירה, ספרי : ו) שופטים ו'
ט"ז : ז) שמות ט"ו י"ט : ח) עיין ספרי : ט) ספרי :
י) סוטה מ"ב א' : יא) סוטה שס פס"ז ילקוט מתק"ג :
יא*) סוטה מ"ב א' פס"ז : יב) ספרי, סוטה מ"ב א' :

(ד) דע"ב כ"ס פ"ו: יד) סוטה מ"ב ב' ילקוט תתקכ"ג: ספרי

וְאֵלֶּי־תַעֲרִצוּ מִפְּנֵיהֶם : דְּכִי יִהְיֶה
 אֱלֹהֵיכֶם הַהוּלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֶם
 לָכֶם עִם־אִיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם :
 ה' וְדַבְּרוּ הַשְּׁמָרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר
 מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית־חֲדָשׁ
 וְלֹא חָנָכוֹ יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־
 יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִחְנַכֵּנוּ :
 וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כָּרֶם וְלֹא
 חָדְלוֹ יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
 בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִחְדָּלֵנוּ :
 וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶרֶשׁ אִשָּׁה וְלֹא

דְּאִרִי יֵי אֶלְהִכּוֹן דְּמַדְבַּר
 קְדָמִיכּוֹן לְאַנְחָא לְכוֹן
 קָרֵב עִם פְּעִלִי דְּכְבִּיכּוֹן
 לְמַפְרֵק יִתְכוֹן : ה' וְדַבְּרוּ
 שְׁמָרִים קְדָמָא לְמִימָר
 מִן גְּבֵרָא דִּי בָנָא בֵּיתָא
 חֲדָתָא וְלֹא חָנְכָה יֵהֵךְ
 וַיֵּשֶׁב לְבֵיתָהּ דִּילְמָא
 יָמוּת בַּאֲנָחָא קָרְבָּא
 וְגֵבֵר אַחֵרִין יִחְנַכְנָהּ : וּמִן
 גְּבֵרָא דִּי נָצִיב פְּרָמָא וְלֹא
 אַחֲלָהּ יֵהֵךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתָהּ
 דִּילְמָא יָמוּת בַּאֲנָחָא
 קָרְבָּא וְגֵבֵר אַחֵרִין
 יִחְדָּלָהּ : וּמִן גְּבֵרָא דִּי
 אֶרֶס אִתְתָּא וְלֹא נָסְבָּהּ
 יֵהֵךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתָהּ
 דִּילְמָא יָמוּת בַּאֲנָחָא

רש"י

אבן עזרא

אלו שכנגדן וינוסו ורומסים בסוסיהם ומלהילין
 אותם להשמיע קול שטת פרכות סוסיהם
 ולווחין בקולם וטוקעין בשופרות ומיני משמיעי
 קול : אל ירך לבבכם. מלהלת סוסים (ו) (טו) :
 אל תיראו. מהגפת התריסין (טו) : ואל
 תחפזו. מקול הקרנות : ואל תערצו.
 מקול הצווחה (יז) : (ד) כי ה' אלהיכם וגו' .
 הם צאים בגלגלם של צ"ו ואתם צאים בגלגלם
 של מקום יח) פלשתיים באו בגלגלם של גלית
 מה היה סופו נפל נפלו עמו : ההולך עמכם. זה מחנה הארון (יח) : (ה) ולא חנכו. לא
 דר צו. חנוך לשון התחלה : ואיש אשר יחנכו. ודבר של עגמת נפש הוא זה :
 (ו) ולא חללו. לא פדאו בשנה הרביעית (ז) שהפירות טעונין לאוכלן בירושלים או לחללן

יהל אור

סבה למשוך הלכ ולהיות המחשבה טרודה בהם, וגמלאו
 יוצאי המלחמה שאין לב אחד מהן במלחמה חלל בציתו
 או בכרמו או באשתו, ע"כ תלזה התורה שישובו לביתם,
 שאין ליוצאי המלחמה תועלת בהם חלל נזק גדול
 (רצ"ח) : (יב) כמו ומחללים בחלילים (מ"א ח מ) :
 (יג) כמו שמנינו בכנות שילה (שופ' כא) : (יד) צעתו
 הקצוב לו :

מקורי רש"י

(טו) ספרי, סוטה מ"ב ב' : טו) ספרי, סוטה מ"ב ב' :
 (יז) סוטה שס : יח) ספרי סוטה מ"ב ח' : יט) סוטה שס
 (יג) ספרי, ואבירים הוא תאר לפוסים : (ז) ופי' ולא חללו
 שלא

אל תערצו. במעשה (ו) : ה' חנכו. כמו
 חנכת המזבח (במד' ז י) (ח) , וכן , חנוך
 לנער" (משלי כב ו) (ט) , ומה (י) למדו
 רבותינו ז"ל מחנכין את הנערים (יא) , והטעם
 כי לבו וכל תאוותיו לחנוך ביתו והנה לבו
 לביתו לא למלחמה על כן יגום ויניס
 אחרים (יב) : ו' חללו, מנזרת חלילים (יב) ,
 כי מנהגם היה לחול בברמים (יג) : ו' ארש
 אישה ולא לקחה. בנשואין , והנה זה הכתוב
 לאות כי יש מי שימות בבא יופו (יד) , רק

מה היה סופו נפל נפלו עמו : ההולך עמכם. זה מחנה הארון (יח) : (ה) ולא חנכו. לא
 דר צו. חנוך לשון התחלה : ואיש אשר יחנכו. ודבר של עגמת נפש הוא זה :
 (ו) ולא חללו. לא פדאו בשנה הרביעית (ז) שהפירות טעונין לאוכלן בירושלים או לחללן

(ז) שרש ערץ ענינו שצירת הלכ ממורא ופחד , ויזוה
 שבעת המלחמה כל ישר לבו ממורא ופחד :
 (ח) התחלת פעולת השמוש בדבר שלא נשתמש
 בו מעולם נקרא חינוך , וכן הנכת המזבח : (ט) והוא
 התחלת והרגל הלמוד : (י) מן חנוך לנער :
 (יא) וענינו הרגל ולמוד : (יב) והנה הדברים
 האלה הבית והכרם והאשה הם חמדת בני אדם, והם

מנחת יהודה

שדרך אנשי המלחמה לקרב תריסיהן זה לזה כדי להקישן
 זה על זה להשמעת קול , ובאלו סוגרים בהם האויר
 שביניהם קראוהו הגפת (הזכרון) : (ו) הרמת קול סוסים,
 וכן ותצהלו באבירים (ירמיה ג' י"א) הוא הרמת קול

אונקלוס

דברים כ שופטים

עז 153

לְקַחְהָ יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקְחָנָה:
ח וַיִּסְפּוּ הַשּׁוֹטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם
וַאֲמָרוּ מִי־הָאִישׁ הַזֶּה וְרָךְ הַלֵּב
יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יָמָּס אֶת־
לֵבָב אֶחָיו כִּלְבָּבוֹ: ט וְהָיָה כִּכְלֹת
הַשּׁוֹטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וּפְקָדוֹ
שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם: ס שְׂבִיעִי
כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ

קָרַב אֶל וְגַבְרָא אֶחָד
יִסְכְּנָה: ח וַיִּוְסְפוּ סָרְבִּיא
לְמַלְחָא עִם עַמָּא וַיִּימְרוּ
מִן גַּבְרָא דְדָחַל וְהַבִּיר
לְפָא יִהְיֶה וַיִּתּוּב לְבֵיתָהּ
וְלֹא יִתְבַּר יֵת לְפָא
דְּאֶחָזְהִי כִלְבָּה: ט וַיְהִי
כַד יִשְׁצִיֹן סָרְבִּיא לְמַלְחָא
עִם עַמָּא וַיִּמְנוּן רַבָּנִי
חִידָא בְּרִישׁ עַמָּא:
י אֲרִי תִקְרַב לְקִרְתָּא
לְאַנְחָא (קָרְבָּא) עָלֶיהָ
וְתִקְרִי לָהּ מְלִין דְּשָׁלָם:

רשי

אבן עזרא

הסת במלחמה סת בלא יוסו (סו), על כן
אמר דוד או במלחמה ירד ונספה (ש"א כו
י) (טו): ח הירא, להכות אחר (יז): רך
הלבב, לסבול סבת אחר (יח) [א]: את לבב.
הנה, את" יראה נוסף (יט), רק טעמו כאשר
פירשתיו (כ), שהוא בעצם הדבר (כא):
ט ופקדו, מנורת פקוד (כב): י וקראת.
אתכם ומי האיש ושני ושלישי כהן מדבר ושומר משמיע.
הירך ורך הלבב, רבי עקיבא אומר כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב
שלופה (כב) ר"י הגלילי אומר הירא מעבירות שצידו ולכך תלמה לו תורה לחזור על צית וכרס
ואשה לכסות על החוזרים בשביל עבירות שלא יצינו שהם בעלי עבירה והרואהו חוזר
אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה ח: (ט) שרי צבאות, שמעמידן זקפין
מלפניהם ומאחריהם וכשילים של ברזל ט) בידיהם וכל מי שרולה לחזור הרשות צידו לקפח את
שוקיו י) כג). זקפין בני אדם עומדים בקלה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים
שזכו אל המלחמה ולא תטשו שחלת נפילה ניסה יא) כג*): י) כי תקרב אל עיר.

קרני אור

יהל אור

[א] עיין המבאר לנחמ"ש מה שהפיר ע"ז, ובהמשך ע"פ
שביאר בס' וסנדיק את ס' ו"ל:

(סו) קודם שיגיע פתו הקצוב לו: (טו) וראש הפסוק,
או יומו יבוא ומת מזה נשמע שהמת במלחמה מת בלא
יומו: (יז) פי' הירא להכות אחרים, וכן פי' רב"ה

והחוקני: (יח) פי' מכות אחרים: (יט) פי' כי מלת ימם מכנין-נפעל לצדו, ר"ל שאין חללו פועל ואין צורך
למלת את: (כ) בראשית (א' א, שמות י' ח): (כא) וכן יאמר (שמות טז) מלת, את" כמו פנס הדבר, וכאשר יאמר
האדם אזהבי (פי' אזהב אותי) שהיו"ד סימן המדבר או יאמר אזהב אותי, שהטעם עלמי הדבר שזה: (כב) מלשון

מקורי רשי

מנחת יהודה

שלא עשאו חולין, לפי שהנפיעה צריכה פדיון, וקדוש
הוא עד שיפדנו, וכן פי' הרד"ק מלשון חולין שלא
פדאו: ח) ומה שהכתוב הקפיד על אלו יותר במי שנולד
בכור ולא פדאו, או קנה פליית ולא תלה בו ציצית, וכן
הרבה, ו"ל שראה משה רבינו שחיה עתיד להוכיח את
ישראל בתוכחות בנ' דברים חללו בדכתיב אשה תארש וגו' בית תבנה וגו' כרם תטע וגו' לפיכך היות מזהיר ישראל ואומר
פי' שיש לו אחות מג' דברים הללו אל ילך במלחמה, שאם ח"ו ינגף יאמרו ישראל כבר התחיל בנו קללת משה ופעתה
אין לנו תקומה לפנייהם (ר"ם מקוצי): ט) סין מטיני הכלים בעין קרדומות: י) פי' לקצץ ולכרות: יא) ויש נוסחאות
שכתוב

ילקוט מתק"ג: כ) עיין סמ"י: כא) עיין סמ"י, סוס
ס"ג ח', ילקוט מתק"ג: כב) סמ"י, סוס מ"ד ח', מדרש
אגדה: כג) סמ"י סוס מ"ד ח' כס"ז ילקוט מתק"ג:
כג*) סוסה טס:

יִיְהִי אִם שָׁלֹם תַּעֲנֶנְךָ
וְתִפְתַּח לָךְ וְיִהְיֶה כָּל עֲמָא
דִּישְׁתַּכַּח בָּהּ יְהוֹן לָךְ
מִסְקִי מִסִּין וַיִּפְלְחֶנְךָ :
יב וְאִם לֹא תִשְׁלַם עִמָּךְ
וְתַעֲבֹד עִמָּךְ קָרֵב וְתִצּוֹר
עֲלֶיהָ : יג וַיִּמְסְרֶנָּה יי
אֱלֹהֶיךָ בִידֶיךָ וְתִמְחִי ית
כָּל דְּכוּרָה לִפְתָּנָם
דְּחָרְבִי : יד לְחֹד מְשִׁיא
וּמִפְּלֹא וּבְעִירָא וְכָל דִּי
יְהִי בְקָרְתָא כָּל עֲדָאָה
תְּבוּז לָךְ וְתִיכּוּל ית
עֲדָאָה דְּסִנְאָךְ דִּי יִתְב
יי אֱלֹהֶיךָ לָךְ : טו כִּן תַּעֲבֹד
לְכָל קְרוּיָא דִּי רְחִיקָן
מִנֶּךָ לְחֹדָא דִּי לֹא מְקָרוּי
עֲמִיָּא הָאֲלִין אֲנוּן :
טז לְחֹד מְקָרוּי עֲמִיָּא

וְקָרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם : יא וְהָיָה אִם-
שָׁלוֹם תַּעֲנֶנְךָ וּפְתַחְתָּ לָךְ וְהָיָה כָּל-
הָעָם הַנִּמְצָא-בָּהּ יִהְיוּ לָךְ לָמָס
וְעַבְדוּךָ : יב וְאִם-לֹא תִשְׁלִים עִמָּךְ
וַעֲשִׂיתָה עִמָּךְ מִלְחָמָה וְצָרְתָּ עֲלֶיהָ :
יג וְנָתַנָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ וְהָכִיתָ
אֶת-כָּל-זְכוּרָהּ לְפִי-חָרֶב : יד רַק
הַנָּשִׁים וְהַטָּף וְהַבְּהֵמָה וְכָל אֲשֶׁר
יִהְיֶה בְּעִיר כָּל-שְׁלָלָהּ תָּבוּז לָךְ
וְאָכַדְתָּ אֶת-שָׁרְדֵי אִיבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ : טו כִּן תַּעֲשֶׂה
לְכָל-הָעָרִים הָרְחֹקֹת מִמָּךְ מֵאֹד
אֲשֶׁר לֹא-מַעֲרִי הַגּוֹיִם-הָאֵלֶּה הֵנָּה : טז רַק מִעָרֵי
הָעָמִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה לֹא

אֲשֶׁר לֹא-מַעֲרִי הַגּוֹיִם-הָאֵלֶּה הֵנָּה : טז רַק מִעָרֵי
הָעָמִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה לֹא

רש"י

אבן עזרא

קרא אליה מצוה (כג), ויתכן שהוא רשות (כד) : במלחמת הרשות הכתוב מדבר (כד) כמו
יב תשלים. תעשה שלום : טו הרחוקות שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות
ממך. שאינם משבעה נויים (כה) : טז לא וגו' (יג) כה) : (יא) כל העם הנמצא בה.
אפילו אתה מולא בה משבעה עממין שנלפסות להחרימם אתה רשאי לקיימם (יד) כו) : למס
ועבדוך. עד שיקבלו עליהם מסיס ושעבוד (טו) כז) : (יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה
עמך מלחמה. הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם כך אם תניחנה וחלך :
וצרת עליה. אף להרעיבה ולהמיתה ולהמיתה מיתת מחלואים (כח) : (יג) ונתנה ה' אלהיך
בידך. אם עשית כל האמור בענין סוף שה' נותנה בידך (כט) : (יד) והטות. אף טף של
זכרים ומה אני מקיים והכית את כל זכורה בגדולים (ל) :

ידה' אור

פקידת וטנוי, כלומר ימנו שרי לצאות צראש העם
להנהיגם : (כג) וכ"ה דעת הרמב"ם, והרמב"ן, שאפילו
במלחמת מלוא היא שמייבים לקרוא לשלום, אפילו

מנחת יהודה

שכתוב כהן, שתחלת ניסה נפילת" : (יב) שפותחין לשלום :
(יג) ובזדאי כל עיר וכל מלחמה במשמע : (יד) כשהשלימו
כל האומות שוות לענין השלום, ואפילו שבעה נויים, וכ"ה
(ספרי) ג' כתבים שלח יורשע עד שלא נכנס לארץ, הראשון שלח להם, כל מי שרוצה להשלים יבא וישלים וכו' :
(טו) וענין המס שיחיו מוכנים לעבודת המלך בנוסח ובסמוך :

דשבעה

10

10

ארי מנה תיכור ויתת
לא תקוץ ארי לא באנשא
אין חקלא ? מי ער
מקדמך בצירא : כ חוד
אין דתדע ארי לא אין
דמאכל הוא יתה תחבל
ותקוץ ותבני בקוסין
ער קרתא די היא עבדא
עמך קרבא עד
דתבשה : ארי שתבח
קטילא בארעא די י
אלהך יתב לך למירתה
רמי בחקלא לא אתידע
מן קטלה : כ ויפקון סביך
ודיניך וימשחון קרניא
וי סחרנות קטילא :
ג ותהי קרתא דקריבא

עצה לנדח עריו גרון כי ממנו
תאכל ואתו לא תכרת כי האדם
עין השדה לבא מפניך במצור :
כ רק עין אשר תדע כי לא עין
מאכל הוא אתו תשחית וכרת
ובנית מצור על העיר אשר הוא
עשה עמך מלחמה עד רדתה : פ
כא א כי ימצא חלל באדמה אשר
יהיה אלהיך נתן לך לרשותה נפל
בשדה לא נודע מי הכהו : ב ויצאו
זקניך ושפטיה ומדדו אלה הערים

אשר סביבת החלל : ג והיה העיר הקרבה אל
החלל ולקחו זקני העיר והוא עגלת בקר אשר

רשי

אבן עזרא

למה תשחיתנו (כ) : (כ) עד רדתה. לשון
רדיו שמהא כפופה לך כא) : (ב) ויצאו
זקניך. מיוחדים שזקניך אלו סנהדרי
גדולה (א) : ומדדו. ממקום שהחלל
שוכן (ב) : אל הערים אשר סביבות

לא תשחית עץ פרי שהוא חיים לבן אדם,
רק מותר שתאכל מסנו, ואסור לך להשחיתו
כדי שתבא העיר מפניך במצור, והעד על
זה הפירוש שהוא נכון שאמר וכרת ובנית
מצור (לו) [ב] : כ עד רדתה. כי לולי
שהיתה נשגבה לא אמר הכתוב ימים רבים (לז) :
א כי ימצא חלל, כאשר הזכיר המלחמה על

האויב, אמר ואם אדם ילחם עם אחד (ח) ונמצא חלל בארץ ישראל ולא נודע מי
הכהו : ב זקניך. זקני הערים הקרובות והשופטים (ג) : ג עגלת בקר אשר לא עבד

יהל אור

קרני אור

המקרא, לא תשחית עץ פרי, כי איננו כבן אדם
שיוכל לברוח מפניך, ותהמר מלת "לא" כאילו כתוב,

[ב] עיין ביאור שד"ל מה שהעיר פ"ו :

כי לא האדם עץ השדה רחוק הוא מאוד, רק הוא כן, ואל תשחית את ענה לנדוח עליו גרון לבוא מפניך
במזור, והטעם כי האדם עץ השדה, כי חיי האדם הוא עץ השדה, וכמוהו כי נפש הוא חובל : (לו) והנה
דעת הח' ז"ל כזה, שמעך מחל! אסור לעשות ממנו כרכי מלחמה כש"כ לברותו שלא לצורך, אבל מען
שאינו מאכל תוכל לעשות ממנו כל הצורך, וכן אמר רק עין אשר תדע כי לא עין מאכל אותו תשחית
וכרת ובנית מצור : (לז) ע"כ יאמר עד רדתה, עד רדת חומותיה הנשגבות :

(ח) ויש ג' "עם אחר" : (ג) ורשי ז"ל פי' סנהדרי גדולה, לפי שכתוב זקניך והם מיוחדים

מקורי רשי

בנחת יהודה

(כ) ומאחר שאינו כן לפי תשחיתנו (שם) : כא) וכן פי' (א) סוטה מ"ד ב', ופיין רש"י שם, מדרש חגים, פס"ו,
רשי לקמן עד רדת חומותיך (למטה כ"ח נ"ב) לשון ילקוט מתק"ג : (ב) ספרי, סוטה מ"ה ב' מדרש חגים :
ביבוס, וכן ת"א שניהם בלשון כיבוש : (כז) לפי שנראה
כאלו חסר מהכתוב, כי לא נזכר באיזה מקום יתחילו למדוד :

אונקלוס

דברים כא שופטים

עמ 157

לֹא-עֲבַד בָּהּ אִישׁ לֹא-מִשְׁכָּה
 בָּעַל: וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא
 אֶת-הָעֵגְלָה אֶל-נַחַל אֵיתָן אִישׁ
 לֹא-יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע וְעֶרְפוּ-שֵׁם
 אֶת-הָעֵגְלָה בַּנַּחַל: וְנִגְשׁוּ הַכֹּהֲנִים
 בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לְשִׁרְתּוֹ וּלְבָרֶךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל-
 פִּיהֶם יִהְיֶה כְּדִרְיָב וְכָל-נֹגַע: וְכָל
 זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא הַקְּרָבִים אֲדֹ-
 הַחֹלֶל יִרְחֲצוּ אֶת-יְדֵיהֶם עַל-
 הָעֵגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנַּחַל: מַפְטִיר: וְעָנוּ
 וַאֲמָרוּ יְדֵינוּ לֹא שִׁפְכָה שִׁפְכוּ קִרִּי אֶת-

לְקַטִּיטָא וַיִּדְבְּרוּן סְבִי
 קִרְתָּא הָהִיא עֲגֵלַת תּוֹרִי
 דִּי לֹא אֶתְפַּלַּח בָּהּ דִּי לֹא
 נִגִּידַת בְּנוֹר: וַיַּחֲתוּן
 סְבִי קִרְתָּא הָהִיא יֵת
 עֲגֵלָתָא לְנַחֲלָא בִּיר דִּי
 לֹא אֶתְפַּלַּח בָּהּ וְלֹא
 יִזְרַע וַיִּנְקְפוּן תַּמָּן יֵת
 עֲגֵלָתָא בַּנַּחֲלָא:
 וַיִּתְקַרְבוּן כֹּהֲנֵי־בְנֵי
 לֵוִי אֲרִי בַהוּן וַתִּרְעִי
 אֶלְהֶךָ לְשִׁמְשׁוֹתָהּ
 וּלְבָרְכָא בְּשֵׁמָא דִּי וְעַל
 מִימְרָהוֹן יְהִי כָּד דִּין וְכָל
 מַכְתֵּשׁ סְנִירוֹ: וְכָל סְבִי
 קִרְתָּא הָהִיא דְּקִרְיָבִין
 לְקַטִּיטָא יִסְחוּן יֵת יְדֵיהוֹן
 עַל עֲגֵלָתָא דְּנִקְפָתָא
 בַּנַּחֲלָא: וַיִּתִּיבוּן וַיִּמְרוּן
 יִדְנָא לֹא אֲשֵׁדוּ יֵת דְּמָא

רש"י

אבן עזרא

בה. לחרוש (ג): ולא משכה בעול. להביא
 אבנים כמנהג העגלות (ד): ד איתן. תקיף (ה) [א]:
 וערפו שם. יסירו עורף העגלה (ו): ה הכהנים
 בני לוי. שהם בברור מבני לוי (ז): ועל
 פיהם יהיה. עונש כל ריב וכל נגע: ו כל
 זקני העיר. זהו ויצאו זקניך (פ' ב) (ח):
 ז ה"א שפכה. תחת סימן הרבים (ט), כמו
 שפכה אשור (תה' עג ב), ועל דרך דרש
 שישב לאחת (י), כי הירד לשון נקבה ברוב (יא):

החלל. לכל זר לידם חיו קרובה: (ד) אל
 נחל איתן. קשה שלא נעבד כב* (ג):
 וערפו. קולן ערפה בקופיץ (ג) (ד) אמר
 הקב"ה תבא עגלה צת שנתה שלא עשתה
 פירות ותערוך במקום שאינו עושה פירות (ה)
 לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות
 פירות (כד): (ז) ידינו לא שפכה. וכי
 עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים
 הם (ה*) אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מחזות ובלא לוי (ז). הכהנים אומרים כפר
 יהל אור

שזקניך: (ג) כי כן דרכה וכמ"ש לולא הרשתם
 בעגלתי (שופ' יד יח): (ד) שאם הכוונה על המשא
 היל"ל אשר לא עלה עליה עול, כמו בפרה אדומה: (ה) ר"ל תקיף וקשה: (ו) וכן פי' רב"ח: (ז) כי
 יש כהנים שאינם מבני לוי, עיין לעיל (יו ס) ואמר זה, כי היה לו לומר הכהנים ולא יותר, ואמר בני לוי,
 ויפרש שיהיו בברור מבני לוי: (ח) ודעת רש"י ו"ל עיין אות ב': (ט) פי' ה"א שפכה במקום וי"ו סימן
 הרבים: (י) פי' כאלו כתוב ידינו לא שפכה ל"י: (יא) כמו וידינו אל תהי בו (ברא' לו כז) יד ה' היתה
 צם (למעלה כ טו) את יד ה' כי חזקה י' היא (יהושע ד כד) ויש גם ל"ו עיין (שמות יו יב):

מנחת יהודה

מקורי רש"י
 (ג) ספרי, טועה מ"ו ב', פס"ז: (ד) ספרי, טועה שם ילקוט
 תמק"ד: (ח) שם וטס: (ה*) ספרי, טועה מ"ס ב',
 פס"ז ילקוט שם: (ו) ספרי, טועה שם מדרש אגדה,
 ילקוט שם:

כב* (כב) וכן פי' רש"י (פסחים כ"ב א') ד"ה ויצא לנחל
 קדרון, כמו לנחל איתן, עמק ועיין קרני אור: כג) והוא
 בעין סבין גדול ורחב, בכשיל וכלפות (תה' ע"ד ו')
 סתרגמינן בקופיץ: כד) ואמרו ו"ל (ספרי) ומקומה אסור
 מלזרוע וכלעבוד, ומותר לסרוק שם ששתן, או לגקר
 בהם אבנים, שאין עבודה זו בנופו של קרקע:

כלומר

13

10

דברים כא שופטים

אונקלוס

הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: ח כִּפֹּר
 לְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-פָּדִיתָ יְהוָה
 וְאַל-תִּתֵּן דָּם נָקִי בִקְרֹב עִמָּךְ:
 יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם: ט וְאַתָּה
 תִּבְעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקְרֹבֶךָ כִּי-

רש"י

אבן עזרא

לעמך ישראל (ה) (ז): (ח) ונכפר להם
 הדם. הכתוב מצטרף שמעשו כן יכופר
 להם העון (ח): (ט) ואתה תבער. מגיד
 שאם נמלא ההורג אחר שנתערפה העגלה
 הרי זה יהרג (ט) והוא הישר בעיני ה' (י):
 חסלת פרשת שופטים

ועינינו לא ראו. ויתכן שהשם צוה לעשות
 בן העיר הקרובה (יב), כי לולי שעשו עבירה
 בדומה לה לא נזדמן להם שיהרג אדם
 קרוב מהם (יג) ומחשבות השם עמקו ונבהו
 לאין קץ אצלנו (יד): וענו ואמרו. כמו
 וענית ואמרת (למטה כו ה) (טו) ושם
 אמרשנו (טז): ח כפר לעמך. ששגנו ולא
 שפרו הדרכים המסוכנים (יז): ונכפר. חסר

תינו (יח), כמו וניסרו כל הנשים (יחז' כג מח) (יט), והם שנים בנינים בנין התפעל עם
 בנין נפעל (כ) [ב]: וטעם זכר אשר פדית. כאשר מדיתם פסצרים למען חסדיך בן פדום
 מזה הדם ועונשו: ואתה תבער הדם הנקי. פירושו עונש הדם הנקי (כא), או יהיה
 הדם דם הנקי (כב), ויש אומרים אתה חייב לבער שפיכות דמים (כג), והנכון בעיני הוא אשר
 הזכרתי (כד), כי לא ישפך דם נקי בארצך אם תעשה הישר בעיני ה' (כה), כבוד
 שכר עבירה עבירה ושכר מצוה מצוה (כו) [ג]:

יהל אור

קרני אור

(יב) לפי שבאמרו הדעת משם היה הרוצח, וכן פי'
 רב"ח: (יג) והוא דעתו שאמר בסוף הפסוק, ושכר
 עבירה עבירה: (יד) ואין לנו יודעים ומשיגים פרטי
 המעשים האלה שנתחייבנו לעשות בארץ: (טו) וכד"ק
 כמו אני עניתי מאוד, אני אמרתי, וענית ואמרת:
 (טז) ושם פי' שהוא כדמות תחלה, וכן ויען איוב
 הראשון (איוב ג א) שהוא התחיל, אבל ויען הב' הוא
 מענה לאליהו: (יז) וכד"ק, המסובבים פי' שאינם
 ישרים: (יח) כי ראוי להיות ונתכפר: (יט) הוי"ו
 במקום יו"ד, כי שרשו יסר, ודגש הוי"ו להפסוק
 תי"ו הנפעל, ודגש הסמ"ך לסימן הצנין, והוא מורכב
 מנפעל והתפעל, ר"ל מן גוסרו ומן התוסרו:
 (כ) וכן ונכפר, דגש הכ"ף להפסוק תי"ו התפעל,
 והנה הוא מורכב משני בנינים מנפעל והתפעל
 והוא פועל עבר, והוי"ו מהפכו לעתיד: (כא) ומלת
 תבער אין שם אל הדם אלא מעונש: (כב) וחמר מלת
 דם, כי מלת הדם כה"א ידיעה, והידיעה לא תסמך: (כג) מתאים לפי' רש"י ז"ל; וכן פי' הרשב"ם, אם
 נמלא הרוצח אחרי כן (פי' אחר שנתערפה העגלה) יהרג: (כד) פיין לעיל (אות יג): (כה) והכתוב הזה
 הכנסה לעתיד, אם תעשה הישר בעיני ה', אתה תבער השופך דם, כי לא ימלא בארץ שופך דם נקי:
 (ט) כלומר שכר המלוה שאדם עושה גוררת מלוה אחרת, וכן עבירה גוררת עבירה אחרת, וכמו
 שביאר הח' ז"ל, לולא שעשו עבירה כדומה לה לא נזדמן להם זאת:

בקורי רש"י

מנחת יהודה

(כ) כלומר גלה לעמך ישראל מי היה הרוצח, ולפי שבכפר
 י"ט לו לשונות הרבה, לפי שבכפרה היא כמו סליחה
 שנאמר כי ביום הזה יכפר (ויקרא מ"ז ל') וכפרה לשון
 ביטול, שנאמר וכפר בריתכם (ישעי' כ"ח י"ח) והנה

לשון גלוי (מדרש אגדה). וכן פי' הריב"א:
 [10]
 14

אונקלוס

פ 159

דברים כא שופטים

תַּעֲשֶׂה הַיֵּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה: ס ס ס
 קָדֵם י: ס ס ס

ל"ז. סל"ח סימן. ומסעירין אנכי אנכי בישיעה סימן ל"ח:

אונקלוס

דברים כא תצא

כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ
 וּנְתַנּוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ וְשָׁבִית
 שָׁבִי: י וְרָאִיתָ בַּשָּׁבִיָּה אִשָּׁה
 יִפְתִּי־תָאֵר וְחִשְׁקָתָ בָּהּ וּלְקַחְתָּ
 לָךְ לְאִשָּׁה: יב וְהִבֵּאתָהּ אֶל־תּוֹךְ
 בֵּיתְךָ וּגְלַחְתָּ אֶת־רַאשֶׁהָ וַעֲשִׂתָהּ

אֲרִי תְּפֹק לְאַנְחָא
 קָרְבָא עַל בְּעֵלֵי דְבִבְךָ
 וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ
 וְתִשְׁבִּי שָׁבִיָּהּ: י וְרָאִיתָ
 בַּשָּׁבִיָּה אִתְּתָא שְׁפִירָתָא
 חֲזוּ וְתִתְרַעֲי בָּהּ וְתִסְבֶּה
 לָךְ לְאִתְּתָא: יב וְתַעֲלֶנָּה
 לְנֹו בֵיתְךָ וְתַגְלַח יָת
 רִישָׁהּ וְתַבִּי יָת

רש"י

אבן עזרא

י כי תצא. זו הפרשה דבקה עם, כי תצור
 אל עיר (לעיל כ יט) (ח), ונכנסה
 ביניהם פרשת עגלה ערופה בעבור החלל
 הנמצא בארץ ישראל (כ), ולא בן חוצה
 לארץ (ג), ואף כי במלחמה (ד) [א]:
 יא אשה. בבר דרשוהו חז"ל (ה): יפת
 תאר. בעיניו (ו): וחשקת בה. שתחשקנה
 לקחתה לאשה (ז), כי אחר כן (ח), יאמר
 ובעלתה ובסוהו ואקח אותה לי לאשה (ברא'
 יב יט) (ט): יב והבאתה אל תוך ביתך
 וגלחתה. יש אומרים שפא בעבור שעה חשק
 בה על בן תגלח (י): ועשתה. תגדל כדי

(י) כי תצא למלחמה. במלחמת הרשות
 הכהוב מדבר (א) (א) שצמלחמת ארץ
 ישראל חין לומר ושבת שציו שהרי כבר
 נאמר בשבעה אומות לא תחיה כל נשמה (ב):
 ושבת שבינו. לרבות כנענים שצמלחמה
 ואע"פ שהן מו' אומות (ג) (ג) (יא) ולקחת
 לך לאשה. לא דברה תורה אלא כנגד
 ילד הרע שאם חין הקצ"ה מתירה ישאנה
 באיסור (ד) אצל אם נשאה סופו להיות שונאה
 שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגו' וסופו להוליד
 ממנה בן סורר ומורה (ה) לכך נסמכו פרשיות
 הללו: אשה. אפילו אשת איש (ו) (ו) (יב) ועשתה את צפרניה. מגדלם כדי

יהל אור

קרני אור

(א) ושם דרשו רז"ל (ספרי) במלחמת הרשות הכתוב
 מדבר, וכ"ה (ספרי כאן) וכן פי' רש"י ז"ל:
 (ב) כמש"כ "אשר ה' אלהיך נותן לך לרשתה" (ג) וגם לא כן ירושלים, עיין (סוטה מה ב): (ד) וכ"ה
 במלחמה, אף בא"י אינו נוהג: (ה) עיין (ספרי כאן, קדושין כא ב) אשת אפילו אשת איש, והדרש הוא
 מפני הסמיכות, כי היל"ל אשה יפת תואר בלא סמיכות, ואשת בסמיכות מורה בעולה דוקא: (ו) וכ"ה
 (ספרי) "יפת תואר, חין לי אלא בזמן שהיא יפת תואר, מנין אעפ"י שהיא כעורה, ת"ל ומשקת אעפ"י
 שאינה יפת תואר", כי החשק חין לו עינים, ולפעמים יחשק בכעורה ובעלת מוס: (ז) וכד"ק "שפחה
 לאשה": (ח) פי' אחר כל המעשים: (ט) שפי' שיעדה להיות אשתו אה"כ: (י) וכן פי' הסוד:

סקורי רש"י

מנחת יהודה

(א) ספרי, מדרש אגדה, פס"ו, ילקוט תתקכ"ד:
 (ב) לעיל כ' ט"ז: (ג) ספרי, סוטה ל"ח ב', ילקוט שם:
 (ד) ספרי, קדושין כ"א ב', מדרש אגדה, ילקוט שם:
 (ה) תנחומא ח' א', תנחומא ב' א', ילקוט תתקכ"ה:
 (ו) ספרי, קדושין כ"א ב' ילקוט שם פס"ו מדרש אגדה:
 (ז) דתוה"מ: (ח) שריה לו לכתוב אשה יפת תואר, כמו חנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את (ברא' י"ב י"א)
 בסדשני קרא וכתב אשה ש"מ אפילו א"א כי לא מצאנו בכל המקרא שיאמר אשה כ"א על בעולה דוקא, אבל
 אשה